

श्री-रामकृष्ण

स्थापना १९६६

साईबाबांच्या
मूर्ती पूजेची भांडी

व

चांदीचे

सोन्याचे

मोत्यांचे

सर्व प्रकारचे दागिने तयार करणारी मुंबईतील विश्वासू सुप्रसिद्ध पेटी

ई. आर. मालपेकर

जितेकर चाळ, डाकुरद्वार, मुंबई नं. २

ट. नं.
२९६३१

श्री साई वा कसु घा

आपले पोट कोणीही भरील; परंतु आपल्या पोटाची काळजी वहाण्यापूर्वी दुसऱ्या भुकेलेल्याची काळजी वाहील तीच खरा. ‘भुकेल्या भाकर आधीं दावी! आपुल्या पोटा नंतर खावी.’ हा नेमधर्म आपण नेहमीं पाळावा. कीडा, मुऱी, कुत्रा, मांजर कोणीही असो. ती सारी भगवंताचीं विविध रूपैं आहेत हें जाणून तीं दारीं आलीं असतां त्याच्या अंगावर कधींही वसकन् ओरहूं नये. त्याची पोटाची गरब भागवावी, म्हणजे भगवंत तुम्हांला भरपूर देईल. तुम्हीं जें गरजवताला दिलें तें त्याच्या चोपडींत नोंद झालेले असतें. त्याच्या शतपथीनें तो तुम्हांला देतो.

— श्रीसाईसचित्

श्रीसाइलीला

[शिरडी संस्थानचे अधिकृत मासिक]

वर्ष ४३ वैं]

डिसेंबर १९६४

[अंक ९ वा

: संपादक :

श्री. बी. जी. पोतनीस

वार्षिक वर्गणी रु. ५ (ठ.ख. सह.)

टे. नं. ६३३६१

: कार्यालय :

‘साई निकेतन,’ डॉ. आंबेडकर रोड, खोदादाद सर्कंल जवळ, प्लॉट नं. ८०,
बी. दादर, मुंबई १४.

प्रिय वाचक—

आपल्यापैकीं प्रत्येकानें नेहमीं एक गोष्ट मनाशीं पक्का करून ठेविली पाहिजे की मी नेहमी सद्विचारांच्या सद्ग्रंथाच्या व सज्जनांच्याच सहवासांत राहीन. त्याशिवाय इतरांच्या सहवासांत येणार नाही. सज्जन सहवास हा नेहमीच सुखकर व कल्याणप्रद होऊन रहाणारा असतो. जें वाचायचें, जें ऐकायचें तें सदासर्वकाळ चांगले, सदाचाराकडे नेणारे असावें.

जीवनाला चांगले वळण लावून तुमचे जीवन शोभायमान करणारे असें ह महान् तत्व आहे. तुम्हाला जगांत 'भला रे भला' व धन्य धन्य! म्हणवून घ्यायचें आहे ना ? मग त्याचा मार्ग हाच आहे. सज्जनांची संगती घरा. दुष्टांची संगती टाळा. सज्जन, सहवासामुळे काय होतें ? तुम्ही सन्मार्गाला लागतां. सज्जन् सहवास ही साधना आहे. पूर्व पुण्याईशिवाय ती कोणाच्या वाढ्याला येत नाही. ज्याच्या गाठीं पूर्व पुण्याई बळकट आहे त्याचेंच मन सज्जन सहवासाकडे ओढ घेईल.

सज्जन संग काय काय करतो म्हणून सांगुं ? तो तुम्हाला मोक्षाचा मार्ग दाखवितो. तुमच्या मनांतील किलमीष वीष दुष्ट विचार हद्दपार करून ! सन्द्वावना व सद्विचार यांची सदासर्वकाळ तुमच्यावर खेरात होत रहाते. ज्याला सज्जनाच्या सहवासाची थोडी लागली व जो त्या सहवासात नित्य राहूं लागला, त्याच्यासारखा भाग्यवान् तोच.

मनुष्य इरघडी संसार तापानें दुःखीत होत असतो. या संसारांत प्रत्येकाच्या वांद्यांस थोडी थोडकीं का दुःखें येत असतात ! सदा सर्वकाळ उद्यां कसें होईल याची चिंता ! हे का जीवन झाले ! परंतु अशा प्रकारचेंच जीवन जगण्याचें बहुसंख्य लोकांच्या वांद्यास येत असतें. गरीब विचारे ! जीवनांत आनंदाचा एखादा कण तरी कसा लाभेल, याची त्यांना कांहीं कल्पना नसते, मरेपर्यंत रडत रखडत जीवन जगत असतात !

परंतु त्यापैकी एखाद्याच्या सन्द्वाग्यानें त्याला जर सज्जन संगाचा लाभ घडला तर ही कष्टमय जीवनवात्राही सुखासमाधानानें कशी घालवावी, आहे त्यांत समाधान मानून कसें रहावें, संसारांतील आपले कर्तव्य पालन करीत असतां सुखदुःखाच्या संपर्कापासून आपण अलिस कसें रहावें व जीवन सुखकर कसें बनावावें, याचा मंत्र त्याला मिळेल व त्याला तेंच जीवन जगण्यांत मौज आहे, त्यांत आनंद आहे, असें वाढूं लागेल.

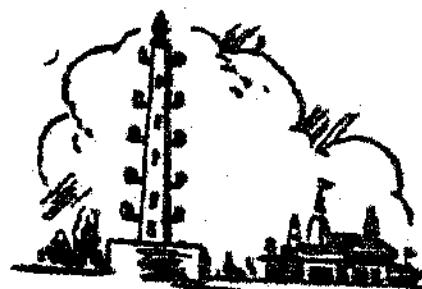
प्रत्येकानें आपली जीवनयात्रा सुखदायक व परिणामों कल्याणप्रद कशी होईल याची स्वतःशी आखणी केली पाहिजे. ती करणे, सर्वानाच साधत नाही. पुष्कळांना वाटाऊंच्याची जखरी भासत असते,

साईं बावानीं व आजवर होऊन गेलेल्या साधुसंतांनी सज्जन सहवासाचे महात्म्य वेळोवेळी गाईले आहे, तें उगाच नाही. त्याचे मर्भं त्यानीं बरोबर ओळखले होते.

सर्वथा रामदास आपल्या मनाच्या श्लोकाच्याद्वारे हा उपदेश वारंवार करतात तो तरी कां ? ते म्हणतात—मना सर्वही संग सोडूनि घावा । अती आदरे सज्जनाचा घरावा । जयाचे नि संगे भद्रादुःख भंगे । जनी सधनावीण सन्भार्ग लागे ॥”

या श्लोकांत समर्थानी सज्जन उहवासांचे मर्म थोडक्यांत परंतु प्रभावीपणे सांगितले आहे.

आम्ही नाना प्रकारचे ग्रंथ वाचतो; परंतु त्यांचे मनन कधी तरी करतो का ?
चिंतनाशिवाय सारे व्यर्थ आहे. श्रीसाई सुन्दरित हा एकच ग्रंथ घेतला तरी तुमच्या
जीवनांत तुम्हांला ज्या सद्विचारांची छाया षाहिजे त्या छायीत तुझी निरंतर वावड
कागाल व जन्माचे कोठे कल्याण करून ध्याल. — सपादक

ए. आर. सावंत अँड ब्रदर्स

३६३, मंगलदास मार्केटसमोर, मुंबई नं. २. टे. नं. २२८४४

तयार कपडे, सर्व प्रकारची होजियरी तसेच टॉवेल्स, चादरी व पडद्यांचे कापड मिळण्याचे एकमेव ठिकाण. होलसेल व रीटेलर्स

भगवंताचे विराट स्वरूप

—संत विनोबा

आपण विश्व, जग, हे शब्द वापरतो. हें जग म्हणजे विश्वाचा एक लहानसा भाग आहे. या लहानसा तुकड्याचेंहि आकलन आपणास नीट होत नाही. विश्वाच्या हिशेबानें पाहिले तर हें आपणास मोठे बाटणारे जग म्हणजे अतिशय तुच्छ वस्तु आहे, असें कळून येईल. आकाशांत रात्रीच्या वेळी वर जरा दृष्टी फेकली तर ते अनंत गोल दिसतात. आकाशांच्या अंगणातील ती रांगोळी, ती छोटी सुंदर फुले, त्या लुकलुक करणाऱ्या लाखों तारका, त्यांचे स्वरूप माहीत आहे का? त्या लहान तारका प्रचंड आहेत. अनंत सूर्य त्यांच्यात मावतील. रसरसलेले, तेजोमय ज्वलंत धातूचे ते गोल आहेत अशा या अनंत गोलाचा हिशेब कोण करील? ना अंत, ना पार. नुउत्या ढोळयाना हजारों गोल दिसतात. दुर्बिणींतून पाहूं तर कोट्याबधि दिसतात. आणखी मोठी दुर्बीण आणाल तर परार्थविधि दिसतील. आणि शेवटीं याचा अंत कोठे आहे व कसा आहे, हें समजणार नाही. ही जी अनंत सृष्टि खाली वर सर्वत्र पसरलेली आहे, तिचा लहानसा तुकडा म्हणजे हें जग. परंतु हें जगहि किती विशाल दिसते?

काळनदी सारखी वहात आहे

ही विशाल सृष्टि ही परमेश्वरी स्वरूपाची एक बाजू झाली. आतां दुसरी बाजू आहेती म्हणजे काळाची. आपण पाठीमागचा काळ लक्षांत घेतला तर इतिहासाच्या मर्यादिंत फार फार तर दहा हजार वर्षे आपण मागें जातो. आणि पुढचा काळ लक्षांतच येत नाही. इतिहासाचा काळ दहा हजार वर्षांचा व स्वतःचे जें जीवन त्याचा काळ तर जेमतेम शंभर वर्षे! वास्तविक काळाचा विस्तार अनादि व अनंत आहे. किती काळ झाला त्याचा हिशेब नाही. पुढे किती आहे त्याची कल्पना नाही. आपले जग जसें विश्वाच्या मानानें तुच्छ, त्याप्रमाणे ही इतिहासाचीं दहा हजार वर्षे अनंत काळाच्या मानानें काहीच नाहीत. भूतकाळ अनादि आहे व भविष्यकाळ अनंत आहे. लहानसा वर्तमानकाळ खरोखर कोठे आहे हे दाखवायला जावै, तों तो भूतकाळांत बुद्धन जातो. असा अत्यंत चपल वर्तमानकाळ तेवढा आपला आहे. मी आतां बोलत आहें; परंतु तोंडांतून शब्द आला नाही तोंच भूत-काळांत गडप होतों. अशी ही महान् काळ-नदी सारखी वाहत आहे. तिचा उगम माहीत नाही. मध्यंतरीचा थोडासा प्रवाह मात्र दृष्टिस पडतो.

अशा रीतीनें एका बाजूस स्थळाचा प्रचंड विस्तार व दुसऱ्या बाजूस काळाचा

• • 4

प्रचंड ओघ, अशा दोन्ही दृष्टीनी सृष्टीकडे पाहुं लागलों म्हणजे कल्पनेस किंती-हि ताण दिला तरी तिचा अंत लागणार नाही हे कळून येते. तिन्ही काळांत बतिन्ही स्थळांत, भूत-भविष्य वर्तमानांत, त्याच्चप्रमाणेच वर, खाली व येथे, असा सर्वत्र भरून राहिलेला जो विराट् परमेश्वर, तो एकदम एकाच वेळी पहावयासु सांपडावा, परमेश्वराचे त्या रूपांत दर्शन व्हावे, अशी इच्छा झाली आहे. वा इच्छेतून गीतेचा अकरावा अध्याय प्रकट झाला आहे.

अर्जुन भगवंतांस अत्यंत प्रिय होता. किती प्रिय होता ? इतका की दहाव्या अध्यायांत कोणत्या स्वरूपांत माझें चिंतन कर हैं सांगतांना, पांडवांत जो अर्जुन आहे त्याच्या ठिकाणी माझें चिंतन करीत जा, असें भगवान् सांगत आहेत. “पांडवांत धनंजय” असें श्रीकृष्ण म्हणतात. यापेक्षां प्रेमाचा पागलपणा, प्रेमवेडेपणा, कोठें असेल ? प्रेम किसी वेडे होऊं शकते, थाचे हैं उदाहरण आहे. अर्जुनावर भगवंताची अपार प्रीति. त्या प्रीतीसाठी अकरावा अध्याय प्रसादरूप आहे. दिव्य रूप पाहावयाची अर्जुनाची इच्छा त्याला दिव्य दृष्टि देऊन भगवंतानी पूरी केली. अर्जुनाला त्यांनी प्रेमाचा प्रसाद दिला.

अमृताची गोडी

त्या दिव्य रूपाचें सुंदर वर्णन, भव्य वर्णन, त्या अध्यायांत आहे. हे सर्वे जरी खरें तरी या विश्वरूपाबद्दल विशेष लोभ मला दाखवितां येत नाही. मी लहान रूपाकर संतुष्ट आहे. जें लहान साजिरे गोजिरे रूप मला दिसते, त्यातील गोडी अनुभवान्वयास मी शिकलों आहे. परमेश्वराचे तुकडे नाहीत. परमेश्वराचें जें रूप पाहावयास सांपडले तें त्याचा एक तुकडा आहे व बाकीचा परमेश्वर बाहेर उरला आहे, असें मला भासत नाही. जो परमेश्वर विराट विश्वांत भरून राहिला आहे तो संपूर्ण तसाच्या तसा लहानसा मूर्तीत, एखाद्या मातीच्या कणांतहि आहे. कमी नाही. अमृताच्या सिंधूत जी गोडी तीच एका बिंदूतहि असते. अमृताचा जो लहानसा बिंदु मला लाभला आहे त्याची गोडी चाखावी असें मला वाटते. मीं मुद्दाम अमृताचा दृष्टांत घेतला आहे. पाण्याचा किंवा दुधाचा नाही. पेलाभर दुधांत जी गोडी, तीच लोटाभर दुधांत असणार. परंतु गोडी तीच असली, तरी पुढी तेवढीच नाही. थेंबभर दुधापेक्षां पेलाभर दुधांत अधिक पुष्टि आहे. परंतु अमृताच्या दृष्टांतांत तसें नाही. अमृताच्या समुद्रांतील गोडी अमृताच्या एका थेंबांत आहेच, शिवाय तेवढीच पुढीहि आहे थेंबभर अमृत घशाखालीं गेले तरी अमृतत्वच मिळणार. त्याप्रमाणे जी दिव्यता व जी पवित्रता, परमेश्वराच्या विराट स्वरूपांत आहे, तीच लहानसा मूर्तीतहि आहे. एक भूठभर गहू नमुन्यादाखल मला कोणी दिले. त्यावरून गळ्हाची ओळख मला जर झाली नाही तर गळ्हाचे पोतें जरी माझ्यासमोर आणुन टाकले तरी ती कशी होणार? जो लहान ईश्वराचा नमुना डोळ्यासमोर उभा आहे,

त्यांने जर ईश्वराची ओळख पटली नसेल तर विराट् परमेश्वर पाहून ती कशी पटेल ? धाकटे मोठे, यांत काय आहे ? धाकट्या रूपाची ओळख पटली की मोठ्याची पटेल म्हणून देवांने मोठे रूप दाखवावै अशी मला हैस नाही. अर्जुनाप्रमाणे विश्वरूप दर्शनाची मागणी करण्याची माझी योग्यताहि नाही. शिवाय मला जै दिसत आहे तें म्हणजे विश्वरूपाचा तुकडा आहे असें नाही. तसबिरीची कल्पना आपणांस येणार परंतु परमात्मा कांही असा तुकड्यांचा बनलेला नाही. परमात्मा कापलेला नाही, खंडखंड केलेला नाही. लहानशा स्वरूपांतहि तो अनंत परमेश्वर साराच्या सारा सांठवलेला आहे. छोटा फोटो व मोठा यांत काय फरक ? जै मोठ्यांत तेच सारे तसेच्या तसेच्या ठोट्यांतहि असते. छोटा फोटो म्हणजे मोठ्या फोटोचा कांही तुकडा नव्हे. लहान टाइपांत अक्षरे असली तरी अर्थ तोच. मोठ्या टाइपांत असली तरी अर्थ तोच. मोठ्या टाइपांत मोठा अर्थ, आणि छोट्यांत छोटा असें कांही नाही.

मूर्तीपूजेतील दिव्यता

याच विचारपद्धतीचा मूर्तिपूजेला आघार असतो. मूर्तिपूजेवर अनेकांनी हळे चढविले आहेत. बाहेरच्या व इथल्याहि कित्येक विचारवतांनी मूर्तिपूजेला दोष दिला आहे. परंतु मी जसजसा विचार करतो, तसतशी मूर्तिपूजेतील दिव्यता माझ्यासमोर स्पष्ट उभी राहाते. मूर्तिपूजा म्हणजे काय? एका लहानशा चस्तूत सर्व विश्व अनुभवण्यास शिकांगे म्हणजे मूर्तिपूजा. लहानशा खेड्यातहि न्रहांड पाहावयास शिकांगे ही गोष्ट का खोटी आहे? ही कल्पना नसून प्रत्यक्ष अनुभवाची गोष्ट आहे. विराट स्वरूपांत जें आहे तेंच लहानशा मूर्तीत, तेंच एखाद्या मृत्कणांत. त्या मातीच्या ढेकळांत अबै, केळी, गहू, सोने, तांबे, रुपे सारे आहे. सर्व सुष्ठि त्या कणांत आहे. ज्याप्रमाणे एखाद्या लहानशा नाटकमंडळीत तींच पांत्रे निरनिराळी रूपे घेऊन रंगभूमीवर येतात, त्याप्रमाणेच परमेश्वराचै आहे. किंवा जसा एखादा नाटककार स्वतः नाटक लिहितो, व नाटकांत कामहि करतो, त्याप्रमाणेच परमात्माहि अनंत नाटके लिहितो व आपण अनंत पात्रांनी नदून तींच रंगभूमीवर दाखावितो, या अनंत नाटकांतील एक पात्र ओळखलें की सारे ओळखल्यासारखें होईल.

काव्यांतील उपमा-दृष्टान्तांना जो आधार तोच मूर्तिपूजेसहि आधार. एखादी सुंदर वस्तु पाहिली म्हणजे आनंद होतो. कारण तेथें व्यवस्थितपणा असतो. व्यवस्थितपणा हैं ईश्वराचें स्वरूप आहे. ईश्वराची सृष्टी सर्वांगसुंदर आहे. तिच्यांत व्यवस्थितपणा आहे. ती गोल वस्तु म्हणजे व्यवस्थित ईश्वराची भूर्ति. परंतु जंगलांत वाढलेले वांकडे झाड, तीहि ईश्वराचीच भूर्ति. तेथें ईश्वराचा स्वच्छंदीपणा आहे. त्या झाडाला बंधन नाही, ईश्वराला कोण बंधन घालणार? तो बंधनातीत परमेश्वर त्या वांकड्या झाडांत आहे. एखादा सरळ खांब पाहिला तर ईश्वराची समत तेथें दिसते. नक्षीचा खांब पाहिला तर आकाशांत नक्षत्रांची रांगोळी काढणारा परमेश्वर तेथें दिसतो. कापून छादून व्यवस्थित केलेल्या एखाद्या बागेंत ईश्वराचें संयमी स्वरूप दिसतें, तर विशाल

जंगलांत ईश्वराची भव्यता व स्वतंत्रता दिसते. जंगलांतहि आनंद होतो, व्यवस्थित बगीच्यांतहि होतो. मग आपण का वेडे आहोत ? वेडे नाही. आनंद दोहोतहि होतो. कारण ईश्वरी गुण प्रत्येकांत प्रकट झाला आहे. गुळगुळीत शालिग्रामांत जे ईश्वरी तेब तेच त्या ओबडधोबड नर्मदा गणपतीत आहे. मला तें विराट रूप निराळे दिसले नाही तरी चालेल.

आनंद का होतो ?

परमेश्वर सर्वत्र निरनिराक्षया वस्तूत निरनिराक्षया गुणांनी प्रकट झालेला आहे व म्हणून आळगांस आनंद होतो. त्या वस्तूविषयी आत्मीयता वाटते. आनंद होतो म्हणजे उगीचच नव्हे. आनंद का होतो ? कांही तरी नातें असते म्हणून आनंद होतो. मूलाला पाहातांच आईला आनंद होतो. कारण ती नातें ओळखते. प्रत्येक वस्तूची परमात्म्याचें नातें जोडा. माझ्यामध्यें जो परमेश्वर आहे तोच त्या वस्तूत आहे. असा हा संबंध वाढविणे म्हणजेच आनंद वाढविणे. आनंदाची अन्य उपपत्ति नाही. प्रेमाचा संबंध सर्वत्र जोहूं लागा म्हणजे मग पहा कशी मजा होते ती. मग अनेत सृष्टितिलि परमात्मा अंषुरेणूतहि दिसेल. एकदां ही दृष्टि आली म्हणजे मग काय हवें ? परंतु यासाठी इंद्रियांना वळण लावले पाहिजे. भोगवासना सुदून प्रेमाची पवित्र दृष्टि आली म्हणजे मग प्रत्येक वस्तूत ईश्वरच दिसेल. उपनिषदांत आत्म्याचा रंग कसा असतो याचें सुंदर वर्णन आहे, आत्म्याचा रंग कोणता सांगावयाचा ? कळवि प्रेमानें म्हणतात—

“ यथा अयं इन्द्रगोपः ”

हा जो लाल लाल रेशमासारखा मऊ मृगाचा किडा, त्याच्यासारखें आत्म्याचें रूप आहे. तो मृगाचा किडा पाहिला म्हणजे किती आनंद होतो ! हा आनंद का होतो ? माझ्या ठिकाणी जो भाव आहे, तोच त्या इन्द्रगोपाच्या ठिकाणी आहे. त्याचा माझा संबंध नसता तर मला आनंद होता ना. माझ्या ठिकाणी जो सुंदर आत्मा आहे तोच इंद्रगोपाच्या ठिकाणी आहे म्हणून त्याची उपमा दिली. उपमा का देतो ? तिनें आनंद का होतो ? त्या दोन्ही वस्तूत साम्य असते म्हणून आपण उपमा देतो अराणि त्यामुळे आनंद होतो उपमेय व उपमान अगदी निराक्षया वस्तू असतील तर आनंद होणार नाही. “ मीठ तिखटासारखें आहे ” असें कोणी म्हटले तर त्याला आपण वेडा म्हणू. परंतु “ तरे फुलांसारखे आहेत ” असें कोणी म्हटले तर साम्य दिसून आनंद होतो. मीठ तिखटासारखें आहे असें म्हणण्यांत सादृश अनुभवास येत नाही. परंतु एखाद्याची दृष्टि तितकी मोठी झाली असेल, जो परमात्मा मिठांत तोंच तिखटांत, हे दर्शन ज्याला झाले असेल, ते मीठ कसे ? तर तिखटासारखें या म्हणण्यांतहि आनंद अनुभवील. सारांश ईश्वरी रूप प्रत्येक वस्तूत ओवप्रोत भरलेले आहे. तेवढ्यासाठी विराट दर्शनाची आवश्यकता नाही.

तै गोड रूप दाखब

शिवाय तें विराट दर्शन मला सहन तरी कसें होईले ? लहान सगुण सुंदर रूपांत मला जें प्रेम वाटतें, जी आपुलकी वाटते, जी गोडी वाटते, तिचा अनुभव विश्वरूप पाहतांना कदाचित होणार नाही. अर्जुनाची तीच स्थिति झाली. तो धरथर कांपत घेवटीं म्हणतो, “ देवा, तुझें तें पूर्वींचे गोड रूप दाखव. ” विराट स्वरूप पहाण्याची इच्छा करूं नका, असें अर्जुन स्वानुभवानें सांगत आहे. ईश्वर तिन्ही काळीं तिन्ही स्थळी व्यापून राहिला आहे तेंच बरै. तो सर्व एकवटून धगधगीत गोळा माझ्यासमोर येऊन उभा राहिला तर माझी काय दशा होईल ? तारका कशा शांत दिसतात. जणू त्या माझ्याजवळ दुरुन बोलताहेत असें वाटतें. परंतु दृष्टीला शांत करणारी ती तारका जवळ आली तर ती जळती आग आहे. मी मग भाजूनच निघेन. ईश्वराची ही अनंत ब्रह्मांडे जेथें आहेत तेथें तीं तशीच असू देत. तीं सारी एका खोलीत आणण्यांत काय मौज ? मुंबईच्या त्या कबुतरखान्यांत हजारीं कबुतरे राहतात. तेथें कां मोकळेपणा आहे ? तें दृश्य चमत्कारिके वाटतें. खालीं, वर, येथें, तिन्ही स्थळीं सृष्टी विभागून राहिली आहे. यांतच गोडी आहे. जसें स्थलात्मक सृष्टीचें तसेंच कलात्मक सृष्टीचें. आपणांस भूतकाळाचें आठवत नाहीं व पुढचें कळत नाहीं हैं आपल्या कल्याणाचेंच आहे. ज्या वस्तु खास परमेश्वराच्या सत्तेच्या असतील, ज्यांवर मनुष्यप्राण्याची सत्ता कधी नसते, अशा पांच वस्तु कुराणांत सांगितल्या आहेत. त्यांत एक वस्तु “ भविष्यकाळाचें ज्ञान ” ही सांगितली आहे, आपण अंदाज करतों. परंतु अंदाज म्हणजे ज्ञान नव्हें. भविष्याचें ज्ञान आपल्याला नाहीं हैं आपल्या कल्याणाचेंच आहे. तसेंच भूतकाळ आठवत नाहीं हैंहि खरोखरच चांगले आहे. एखादा दुर्जन मनुष्य जरी चांगला होऊन माझ्यासमोर आला तरी मला त्याचा भूतकाळ आठवून त्याच्याबद्दल आदर वाटत नाहीं. त्यानें किती जरी सांगितले तरी त्याची पूर्वींची पांपे मला विसरतां येत नाहींत. तो मनुष्य मरून, रूप बदलून परत येईल तेब्बांच त्याच्या पापाची जगाला विस्मृती पडेल.

भरणाचे महत्त्व

पूर्व-स्मरणानें विकार वाढतो. हे पूर्वीच सारे ज्ञानचें जर नष्ट झाले तर सगळे संपले. पापपुण्याची विस्मृति पडावयास एखादी युक्ति पाहिजे, ती युक्ति म्हणजे मरण. ह्या जन्माच्या बेदनाच जर असह्य होत आहेत. तर मागच्या जन्माचा कचरा कशाला तपासतोस ? याच जन्माच्या खोलीत कां कचरा कमी आहे ? बाल्पण सुद्धां आपण पुष्कळ विसरतो. विस्मरण पडणे चांगले. हिंदुमुस्लीम ऐक्यासाठी भूतकाळाचे विस्मरण हाच उपाय आहे. औरंगजेबाने जुलूम केला आहे. किती दिवस घोकीत बसणार हे ? रतनबाईचे गुजराथीत गरबा गीत आहे तें आपण येथे पुष्कळ वेळां ऐकत

असतों. त्यांत शेवटीं म्हटले आहे, जगांत सर्वोंचे यश शेवटीं राहील. पापाचे विस्मरण पडेल.” काळ चाळणी मारीत आहे. इतेहासांतील चांगले तेवढे घेतले पाहिजे, पाप फेंकून दिले पाहिजे. वाईट सोहून चांगलेच जर मनुष्य लक्षांत ठेवील तर सोने होईल. परंतु तसें होत नाही. म्हणून विस्मरणाची फार जखरी आहे. त्यासाठीं देवाने मरण निर्मिले आहे.

सारांश, जग जसें आहे तसेच मंगल आहे. काळस्थलात्मक जग एके ठिकाणी सारे जवळ आणण्याची जखर नाही. अति परिचयांत स्वारस्य नाही. कांहीं वस्तूंची सलगी करावयाची असते, काहींपासून दूर अंतरावर रद्दावयाचे असते. गुरु असला तर नम्रतेने दूर बसू. आईच्या मांडीवर जाऊन बसू. ज्या मूर्तीजवळ जसें वागावयास हवें तसें वागले पाहिजे. फुलाला जवळ करावें, अभीला वेतांत राखावें. तारका दुरुनच सुंदर. तसेच सृष्टीचे. अति दूर असलेली ती सृष्टि अति जवळ आणण्यांत अधिक आनंद होईल असें नाही. जी वस्तु जेथे आहे ती तेथेच असू दे. त्यांतच स्वारस्य आहे. दुरुन जी वस्तु दिसते ती जवळ आणल्याने सुखावह होईल असें नाही. ती तशी दूर ठेवूनच तिच्यांतील रस चाख. धर्तिगण होऊन, फार सलगी करून, अति परिचय करून घेण्यांत अर्थ नाहीं.

गोड तुझी चरणसेवा

सारांश, तिन्ही काळ आपणांसमोर उमे नाहीत हैं चांगले आहे. तिन्ही काळांतील ज्ञान होण्यात आनंद किंवा कल्याण आहेच असें नाही. अर्जुनाने प्रेमाने हृषी घेतला, प्रार्थना केली, व देवाने ती पुरविली. भगवंतांनी आपले तें विराट स्वरूप दाखविले. परंतु मला परमेश्वराचे छोटे रूप पुरेसे आहे. हैं छोटे रूप म्हणजे कांहीं परमेश्वराचा तुकडा असला तर नाहीच. आणि समजा हा परमेश्वराचा एक तुकडा तरी त्या अफाट विशाल पुतळ्याचा एक पाय, किंवा एका पायाची अंगुलीच, मला दिसली तरी सुद्धां मी म्हणेन, “अहोभाष्य माझे ?”मी हे अनुभवाने शिकले आहे. जमनालालर्जीनी जेन्हां वध्याला लक्ष्मीनारायणाचे मंदिर अस्पृश्यांसाठी खुले केले त्यावेळेस मी दर्शनास गेले होतो. पंधरावीस मिनिटे तें रूप पहात होतो माझी समाधि लागल्यासारखी स्थिति झाली. देवाचे तें मुख, ती छाती, ते हात, पाहत पाहत मी पायांशी आलो आणि चरणांवरच माझी दृष्टि शेवटीं स्थिर झाली. “गोड तुझी चरण-सेवा” हीच भावना शेवटीं राहिली, लहानशा रूपांत जर तो महान प्रभु मावत नसेल तर त्या महापुरुषाचे चरण दिसले तरी पुरे. अर्जुनाने ईश्वराला प्रार्थना केली. त्याचा अधिकार मोठा होता. त्याची किती सलगी. किती प्रेम, कसा स्वभावभाव, माझी काय योग्यता आहे. मला चरणच पुरे. माझा अधिकार वितकाच.

त्या परमेश्वराच्या दिव्य रूपाचे जें वर्णन आहे तेथें बुद्धी चालविण्याची माझी इच्छा नाहीं. तेथें बुद्धी चालविणे म्हणजे पाप आहे. त्या विश्वरूप वर्णनाचे ते

गगन विहार

~~~~~

लेखकः—केशव कृष्ण प्रधान

उडाला उडाला गगनपंथी उडालो ।

उडाला तरी भजन राम आणि सीता ॥

माझ्या लहानपणीची ही गोष्ट आहे. मी त्यावेळी ठाणे येथे बी. जे. हायकूल-मध्ये शिकत होतो, आमच्या घरापासून अगदी थोड्या अंतरावर श्री. तात्यासाहेब खारकर या नांवाचे नामवंत थिओसॉफीस्ट रहात असत. त्यांचे घरी अधून मधून विद्यान लोकांची व्याख्याने होत. एकदा श्री. वैद्य या नांवाचे थिओ-सॉफीस्ट व्याख्यानाला आले होते. व त्यानी खास मुलांसाठी एक सभा बोलाविली होती. इतर मुलांच्या बरोबर मी पण त्या सभेला गेलो होतो. त्यावेळी त्यानी आम्हा सर्व मुलांना असें विचारले का आमच्यापैकी कोणाला झोपेत उडाल्याचे स्वप्न पडले आहे काय? आमच्यापैकी कोणालाही असें स्वप्न पडले नव्हते म्हणून आम्ही नाही असें उत्तर दिले. त्यावर ते म्हणाले झोपेत उडण्याची स्वप्ने पडलेली फार चांगली असतात.

ह्या गोष्टीला कांही वर्षे लोटली. मी तेव्हा इंग्लीश सहाव्या यत्तेत असेन, मी आमच्या घराच्या रस्त्यालगतच्या खोलीत पलंगावर झोपत असे. एका रात्री स्वप्नांत मला एकाएकी मी शरीरांतून निघून, घराच्या वरच्या कौलाऱ्ह छपरांतून वर थेट रस्त्याच्या विजेच्या तारेच्या खांबापर्यंत उंच उडालो आहे असें वाटले. तो साधारण रात्रीचा १२-१२॥ चा सुमार असावा. व रस्त्यावर सर्वत्र सामसूम होती. फक्त एक गोलीस शिपाई रस्त्यांवरून कोपच्यावरील मारुतीच्या देवळाकडे अगदी संथ घिमेपणाने

गवित्र श्लोक वाचावे व पवित्र व्हावें. बुद्धि चालवून परमेश्वराच्या त्या रूपाचे तुकडे निरावे असें मला वाटत नाही. ती अघोर उपासना होईल. अघोरपंथी लोक समशानांत गाऊन प्रेते फाडतात व तंत्रोपासना करतात, तसेच ते होईल. ते परमेश्वराचे दिव्य रूप.

“ विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो
विश्वतो वाहुरुत विश्वतस्पीत् ”

असें ते विशाल व अनंतरूप, त्याच्या वर्णनाचे श्लोक गावे, ते श्लोक गाऊन मन निष्पाप व पवित्र करावें.

चाल्ला होता. तो ब्राच लळ होता. व पोलीस गणवेष त्याच्या अंगाला मोठा खुल्लन व रुबाबदार दिसत होता. त्याने आपले दोन्ही हात पाठीवर घडी करून धरले होते. व कांतेत पोलीसाचा दंडुका घालून तो डुलत डुलत मार्गक्रमण करीत होता. त्याची मला गमंत वाटली. व हवेंत त्याच्या डोक्यावर उडून त्याच्यावरोवर समांतर रेषेत आपणही जावै असें मला वाटले. तों काय चमत्कार ! ही इच्छा होण्याची खोटी, मी आपो-आप हवेमध्ये अगदी त्याच्या डोक्यावरून माणसे पाण्यांत पोहतात, तसा पोहून जाऊ लागलो. त्याने वर पाहिले नाही म्हणून वरै. नाहीतर हवेंत उडी मारून त्याने मला पकडण्याचा प्रयत्न केला असता. व 'इतक्या रात्रीं कोठें जात आहेस' म्हणून दरडावून विचारले असते. असें मला वाटले. थेट त्याच्या डोक्यावरून त्याच्यावरोवर उडून मी भेंडी खालच्या पेढ्यामारुतीच्या देवळापर्यंत आलो. पेढ्या मारुतीच्या हलवायाचें डुकान एवढ्या रात्रीं पण उघडे होतें. फक्त त्या डुकानाच्या दोन दरवाजापैकीं एक दरवाजा ओढून धेतला होता. डुसन्या दरवाजामधून हलवाईं एक समई लावून तिच्या उजेडांत तुळसीदासचें रामायण वाचत बसला होता. तोही गलेलळ देरपोट्याच होता. म्हणून मी त्यास ताबडतोब ओळखले. मी त्याच्या डुकानाजवळ आलों व इतक्यांतच तो डुकानाबाहेर उडी मारून रस्त्यावर उभा राहिला. व अंगाला आलोंखे पिळोखे देऊन त्याने मोठी जांभई दिली. व रस्ता ओलांडून पोलीसाकडे पहात उभा राहिला. आम्ही दोघे पुढे गेलों. भेंडी नाक्यावर आल्यावर मला एका एकी घरापासून वरेंच दूर आलों असें वाटले व मी हवेंतच तोड फिरवून घरच्या वाटेला लागलों. घरीं परत येण्याच्या तीव्र इच्छेमुळे माझे हातपाय हवेंत जोराने हलं लागले असावेत. कारण झाराझर पाणी तोडून जसे पोहणारे पैलतीरी जातात तसा मी एकदोन हातापायांच्या फटक्यांतच घराच्या छपरावर येऊन पोचलो. आणि तेथें आपोआपच माझे पाय वर गेले व डोंके खालीं झाले. व मी सरळच्यासरळ पलंगावर पडलेल्या माझ्या निश्चल देहांत डोक्याच्या बाजूंने शिरलों, व थोड्याच वेळांत पलंगावर उडून बसलों. व आपल्याला हें काय स्वप्न पडले याचा विचार करू लागलो. तेव्हां पुन्हा मला एकदां इतक्या वर्षांपूर्वी श्री. वैद्य यांनी विचारलेला प्रश्न आठवला. व अशी स्वप्ने चांगली असतात हेही त्यांचे शब्द आठवले.

मी उडत असतांना माझें आंतील शरीर फारच हलके झाले होतें. हें मला पूर्णपणे आठवतें. तसेच हा पहिलाच अनुभव असल्यामुळे मला हवेंत उडतांना भूतलावरिल नेहमीच्या सवयीमुळे आपण खालीं पडूं कीं काय असें सारखे वाटत होतें. परंतु थोडेसे उडाल्यानंतर मला कळूं कीं, मी कांहीं खालीं पडत नाही; इतरेंच नव्हे तर पृथ्वीतलावरील मानवी देहांत केवळ हलण्याकरितां मला जे थोडेसे श्रम करावे लागतात त्याच्या किंतीरी कमीषट अगदीं सुलम तन्हेने आणि झपाट्यानें मला हवेंत इकडून तिकडे आणि तिकडून इकडे जातां येत होतें. मनांत नुसता विचार येण्याची खोटी कीं, मी इकडून तिकडे सहज फिरू शकत होतों. व त्यांत मला

अतिशय मौज वाटत होती. अगदी पडीच्या पोहणान्यालासुद्धां पाण्यामध्ये लीलेने इकडून तिकडे जातां येणार नाहीं त्यापेक्षां अधिक कितीतरी वेगानें आणि सहज मी या हवेच्या महासागरांत फिरत होतों समांतर रेषेंत दूर उडणे व उंच उडणे या दोन्ही क्रिया करताना अर्थात निरनिराळ्या प्रकारच्या हालचाली कराव्या लागतात हेही तेव्हां मला कळले. हवेंत हातपाय खालीं माऱ्णन हवा दाबल्यास सूक्ष्म देह किंत्येक मैल वर हवेमध्ये विमानासारखा उडवितां येतो. समांतर पातळीवर प्रवास करावयाचा असल्यास पाण्यामध्ये ह्या तीरावरून ह्या तीरावर जातानां जसे हातपाय हलवाचे लागतात तशा क्रिया करणे जरुर असते. एकदरीत हवेंत पोहण्याचा हा अनुग्रह अर्थंत सुखकारक होता. ह्यांत एवढी मौज होती की कांदीं वेळा मला न्या पोलीसाच्या डोक्यावरील ठोपी गमतीने उडवून त्याची शट्टा करावी अशी जबरदस्त इच्छा झाली होती. पण मी ती आवरली.

यावर वर्गीच वर्षे गेलीं. त्यावेळीं मी पुण्याला डेककन जिमखान्यावर 'बकुल' नावाच्या एका बंगालीवजा घरांत रहात होतों एका पौर्णिमेच्या रात्रीं असाच एकाएकी मी माझ्या मानवो देहांतून बाहेर पडलों, व चंद्रकिरणांनी धवलीत केलेल्या वातावरणातून निघालों. हवा फारच सुंदर व थंड होती. आकाश निरभ्र असून चांदण्यांचा प्रकाश फारच आल्हादकारक होता. खालीं डेककन जिमखान्यावरील सुंदर बंगालीवजा वरे, वाजूला मूळा—मुठेचें पात्र व समोर टेकडीवर पर्वतीचें मंदीर दिसत होतें. मी स्वच्छेन आणि मैजेने चांदण्याच्या मखमली प्रदेशांत उडत जात होतों. एकाएकी मला गावांतील लक्ष्मीरोडवर जावे असे वाटले, व क्षणार्धत मुळा—मुठेच्या पात्रावरून भेट लकडी पुलाला तिरका वळसा घालून, केसरी वाढ्यावरून मी पुण्यामधील गावातील सीटी-पोष्ट औफिसपर्यंत उडून आलों. तेथें सहज गमतीने खालीं डोकावून पाहिले. पोष्ट-औफिसला लागूनच शेजारीं असलेल्या एका आरसे लावलेल्या पानाच्या दुकानासमोर चारपांच माणसे काखेखालीं बिछान्यांच्या वळकट्या घेऊन पान खात उभो होती. त्यांचेकडे निरखून पाहतांच त्यांच्यातील श्री. भट नांवाच्या गुजराथी इनकमटॅक्स-एक्सपर्टला मी ताबडतोब ओळखले, व इतक्या रात्रों हा इथें कसा? असा अचंगा करीत मी घरीं परत आलों.

त्यावेळीं मी पुण्याला इनकमटॅकस ऑफिसमध्ये नोकरीला होतों. दुसरे दिवशी श्री. भट माझेकडे कांहीं कामानिमित्त आले, तेव्हां मी त्याला विचारले “अरे भट, काल रात्रीं लक्ष्मीरोडवर पोष्टऑफिसच्या शेजारीं पान खात तुं उभा होतास का? व तुझ्यावरोबर दुसरे दोघेतिघे कोण होते? व इतक्या रात्रीं काखेत बिछान्यांच्या बळकळ्या घेऊन कोठे चालला होतां? का कोठून आला होतात?” त्यावर श्री. भट म्हणाले “अरे, ते तो आम्हो आकळदीला ट्रीपला गेले होते” व आमचा बोजा उचलून आम्हीं घरीं चाललों होतों? ते जरा पान खायला वाटेत थांबलो’ ते तुम्ही आम्हाला

ही ईश्वरी प्रेरणा

माझे नव्हती बोल मज कॅचो वाचा ।

श्रीहरि गुणांचा पार कळे ॥ १ ॥

मागें ऋषिसंता मात सांगितली ।

माझी मज केली वाचा तैसी ॥ २ ॥

मना आले तरी मानावै वचन ।

मिथ्या अपिमान देह सांडा ॥ ३ ॥

मोङ्या रेवाजीसी मागा प्रेमदान ।

होतील खंडण तापत्रय ॥ ४ ॥

तुका म्हणे मर्नी स्मरा हरिणाम ।

तेव्हां होय श्रमपराभव ॥ ५ ॥

तुकोबा कीर्तने करीत असत, हे आपणांस माहीत आहे ती अंतःकरणास कशीं हालवून सोडणारीं असावीत, याची आपणांस कल्पना करितां येते. असें दिसते कीं, अशा प्रकारचे एक कीर्तन आटोपत्यावर, श्रोत्यांनकीं एकानें तुकोबास प्रश्न केला कीं “ईश्वराचा महिमा इतक्या उकटेने गृण्यास तुम्ही समर्थ कसे होतां ! तुम्ही तो स्वतः गातां एवढेच नव्हे, तर तुमचे कीर्त चालले असतां श्रोत्यांच्या कसा पाहिला ?” या त्याच्या प्रश्नावर मी काय उत्तर देणार ? मी म्हणालों, पाह्यले खरे पण खरोखर तूंच होतास ना ? “हां हां ते तो आम्हीच ” तो म्हणाला व हा संवाद एयढ्यावरच थांबला.

सार श काय ? मानवी देहांनुन सूक्ष्म देह बाहेर पडून अली सुलभतेने व वेगाने हजारो मैल दूर उडून जाऊ शकतों व पृथ्वीतलावर घडत असलेली सर्व परिस्थिती न चुकतां सूक्ष्म देहाच्या चक्षूने पाहू शकतो ही गोष्ट अगदी खरी आहे. हा माझा प्रत्यक्ष अनुभव आहे. ह्यासाठीं कांहीं वेगळ्या सिद्धीची जरूरी आहे असें मला वाटत नाहीं व नासाठीं कांहीं प्रयत्न करावा लागतो, असेंही मला वाटत नाहीं. मानवाची कल्पनाशक्ति जेव्हां स्वयंस्कूतीन मोळ नालचा सुंदर विश्वांतील फळे-कूळे-फुल्याखरे आकाश इत्यादी बस्तूंच्या विविध रंगाशीं काव्यात्मरीत्या एकरूप होऊं पहाते तेव्हां सूक्ष्म देहाची आकाशांत उडण्याची सूस शक्ति बागुत होत असावी. असें माझे मत आहे. अर्थात परमात्म्याच्या विविध रंगाशीं अनुभवाने खेळणाऱ्या योगी जनांना हा अनुभव नेहमीचाच असावा, यांना नवल तें काय ?

मनाला देखील आपण देवाच्या सहवासाचा प्रत्यक्ष लाभ घेत आहो, असे बाटते, हे कसे !' हा प्रश्न विचारणाच्याच्या मनाच्या स्थितीची आपल्याला कल्पना करितां येण्यासारखी आहे. त्याला स्वतःला ईश्वराचै नामसुंकीर्तन करितां घेत नसाऱ्ये. त्याच्या वैभवाचै वर्णन करितां घेत नव्हते, त्याला देवाचा सहवास प्रत्यक्ष घडत नव्हता, म्हणून त्याला बाटले की तुकोबामध्ये अशी काय जाढू भरली आहे, कीं तिच्यांयोगे जो ईश्वरी साक्षात्कार एरी श्रोतृंदाला होणार नाहीं, तो तुकोबा त्यांना प्राप्त करून घेत असे ?

वरील अभंगामध्यें तुकोबांनी हें कोडे उकलिले आहे. ते म्हणतात, ‘जे शब्द
माझ्या तोंडावाटे पडतात, ते माझे नव्हत. पुष्कळदां श्रीहरीच्या अपार गुणांचा महिमा
गाण्याचै माझ्या वाणीमध्यें सामर्थ्य नसते. मी जै करितो, ते एवढैच कीं, पूर्वीं
आपल्या क्रडिसुनीनी जो मार्ग आपणास दाखविला आहे, त्याचै अवलंबन करून
त्यांना ईश्वराचा महिमा, गाऊन ज्याप्रमाणे आनंद होत असे त्याप्रमाणे मला जो आनंद
होतो, तो उघड करून दाखविण्यास मी माझी वाणी तदनरूप केली आहे, मी जै
चोलतों व करतों त्याजवर तुमचा विश्वास असेल तर देहांविषयीं मिथ्या अभिमान
सोहऱ्याचा. ‘मी’ म्हणून जो आहे, तें हें माझे शरीर आहे, या शरीराव्यतिरिक्त
दुसऱ्या कशानेही प्रेरणा होणे नाहीं, असा भ्रम होतो. आतां तुम्ही असे विचाराल
कीं, क्रडिसुनीनीं दाखविलेला मार्ग तो कोणता? तो मार्ग फार नोंपा आहे. देवापाशीं
अनन्यभावै असें मागा कीं, हे परमेश्वरा, शुद्ध प्रेमामुळे प्रात होणारा जो आनंद
तो मला दे. तुम्हांस तें प्रेम व तो आनंद मिळाळा म्हणजे तुमच्या सर्व श्रमाचै
व दुःखांचै निरसन झालैच असें समजा. नित्य देवाचै नामस्मरण करा; त्याच्या
प्रेमाचै गान चालू चा, त्याच्या प्रेमाचै स्मरण ठेवा; आणि मग तुम्हांला सर्व कांहीं
सुसाध्य येईल.

मनुष्य हा नेहमीं विचार करणारा प्राणी आहे, असें त्याचें वर्गन करितांत; पण मला वाटते त्याचा विशेष गुण म्हटला म्हणजे त्याची बाणी होय. त्या बाणीच्या योगे तो आपल्या बांधवांना चांगले किंवा वाईट आचरण करण्यास प्रवृत्त करतो. योग्य वेळी योग्य शब्द बोलल्यामुळे म्हणजे अर्थात् ज्या वेळी जसा पाहिजे तसा वोध मिळाल्यामुळे पुष्कळांच्या जन्माचे कल्याण झाले, अशीं आपणांस पुष्कळ उदाहरणे देतां येतील. यावरून हें उघड होते की, एकमेकाचे मन वळविष्याचे सामर्थ्य एकमेकांमध्ये असते. मनुष्य म्हणजे त्याचे क्षुद्र शरीर एवढेच नाही. एखाद्या गोष्टीची वाखणणी करण्याचे सामर्थ्य मनुष्यामध्ये आहे, यावरून दिसून येते की, तो मनुष्य वाखणणी करितो, ते निदान बीखाण रूपाने तरी त्याच्यामध्ये असतेच. तो जे पाहतो, त्यायोगे खळजळ उडून जाण्यासारखे त्याच्या अंतःकरणामध्ये कांहीं नसेल तर मग जगांतील अतिशय थोर व पौढ वस्तू या जणूं काय कांहींच नव्हत, असें त्याला वाटले

सर्वाभूती प्रेमभाव

इल्होंचा काळ चळवळीचा आहे. राजकीय चळवळ किती जोराने चालू आहे ते आपण सर्वजण पहातच होतो. राजकीय इक मिळविण्यासाठी आपण सर्वजण जोराचे प्रयत्नहि करीत होतो. सामाजिक समता स्थापन करण्यासाठी आमच्या देशांत व अन्बन्न प्रयत्न करण्यांत येत आहेत. असृश्य मानलेल्बा जाती व मागासलेल्या जाती आपली स्थिति सुधारण्यास लागलेल्या क्षसून वरिष्ठ जातीची सर्व प्रकारे बोक्खी करण्याची अस्त्रंत शाध्य अशी आकांक्षा वाळगून इष्ट हेतु साध्य करण्यासाठी शटत आहेत. ह्या प्रकारची चळवळ जरी चालू आहे तरी हा काळाळा जर काही विशेष रीतीने ओळखणे शक्य असेल तर राजकीय व सामाजिक चळवळीचा काळ असें नसून औद्योगिक अवस्थेतचा काळ ह्या नांवाने हीय. गेल्या आठदशा वर्षांत ही

असते. पेट्राचे याजविषयी असें सांगतात की, तो एकदा ~ वर्स पर्ताच्या उच्च शिखरांवर चढला व आपल्या खालील मव्य पर्वताकडे त्याने नजर फेंकली. त्याने स्वतःप्रश्न केला की हैं सर्व पाहणारें कोण आहे? स्वार्थी उदास व शुद्र अशा मनुष्यास हा समोवतालचा देखावा पाहून त्याचें कौतुक वाटणार नाही! त्याने स्वतःप्रश्न उत्तर दिलें की, ‘ह्या बाहेरच्चा विश्वासारखें जें एक स्वतंत्र विश्व मज्जमध्ये आहे, स्वात्म ह्या बाह्य विश्वाच्या संवेदना होत असतात व त्यावोरे देखाव्याच त्वरण, मला उऋत दिसत आहे.’ कँट देखील असेंच म्हणतो. ज्या दोन गोष्ठीमुळे त्याला आश्र्य वाढले, त्या गोष्ठी म्हणजे वरील आकाशांतील तारे व आंतील मन ह्या होत. मनुष्यामध्ये अनंताचा अंश बीजरूपाने वास करीत आहे, म्हणूनच त्याला दुसऱ्याविषयी महानुभूति वाढते व आपल्या आत्म्याशीं तादात्म्य करितां येते.

आपल्या स्वभावाची ही बाजू, म्हणजे अपारता, तिची आपणांपैकी पुण्याळांना जाणीव नसते, म्हणून तिची वाढ होत नाही, यामध्ये आश्र्य तें काय? या अभंगाचा आपण वर विचार केला, त्या अभंगावरून, तुकोवानीं त्या बाजूची वाढ करी केली, हैं दिसून येते. त्यांनी जें केलें, तसें करण्याचा आपणांपैकी प्रत्येकाला प्रयत्न करितां येईल.

ईश्वरापुढे उमे राहून प्रत्येकाची अशी प्रार्थना असावी की, “मी दुसऱ्यावर प्रेम करीत जाईन; जगामध्ये सर्वत्र सौदर्य व लावण्य नांदत आहे; परंतु जगांतील या सर्व सृष्टीसौदर्यपिक्षां मनुष्याचा आत्मा अविक सुंदर आहे; मी त्याच्यावर प्रेम करीन; हे ईश्वरा, माझी सदा प्रेमभय त्रुति असू दे! माझ्या आत्म्याचे खारे जीवन्त प्रेमच आहे.”

अस्वस्थता किंती वाढली आहे व देशादेशांतून पसरत चालली आहे, ह्याची कल्पना तिच्या दृश्य स्वरूपाकडे पाहिलें म्हणजे स्पष्टपणे होईल. विलायतेत कोळशाच्या खाणीं-तील मजुरांनी केलेले संप, गोदींतील मजुराचे संप, रेल्वे कामगाराचे संप व ह्याचप्रमाणे फ्रान्स, रशिया, अमेरिका ह्या देशांत झालेले संप, हे ह्या अस्वस्थतेचे घोतक आहेत. आजपर्यंत ही संपाची लाट आमच्या देशांत उसळली नव्हती, परंतु गेल्या कांहीं वर्षीत आमच्या ह्या शहरांत संपाचै जॅ लहानसे पीक आलें, त्यावरून ही चळवळ तत्त्वज्ञानांत गुरफटलेल्या व थोडक्यांत संतुष्ट असणाऱ्या हिंदी लोकांमध्येसुद्धां पसरली आहे, हें उघड होते.

ह्या अस्वस्थतेचे मूळ काय, ह्याचा विचार करितां जीवनार्थ कलह दिवसेदिवस खडतर होत आहे तोच असें वाटणे साहजिक आहे. हळी रहाणी फार खर्चाची होत आहे व शरीर व आत्मा एकत्र राखणे कठाण झालेले आहे, परंतु जीवनार्थ कलह कांही आतांच अस्तित्वांत आला असें नसून तो सृष्टीच्या आरंभापासून चालत आला आहे. डार्विनने त्याचे गेल्या शतकांत जोराने प्रतिपादन केले इतरेच. हा कलह वनस्पतिसृष्टीमध्ये, जलचरांमध्ये व भूचरांमध्ये एकसारखा चालेला आहे. तेव्हां हळीची अवस्थता ही जीवनार्थकलहासुळेच झालेली आहे, असें नसून तिचे कारण वेगळे आहे. तें कारण म्हणजे मनुष्याचा आपलगोटेपणा होय.

कित्येकांचे असें म्हणणे आहे कों ह्या कलहामुळेच मनुष्यजातीची उन्नति झालेली आहे. हा कलह चालू असतां जो यशस्वी होतो त्याला अधिक उत्साह व जोम घेतो व त्यामुळे त्याची स्थिति सुधारते. परंतु हें तत्त्व जर खरें असेल तर जर्मन बादशाहा व त्याचे मंत्री हे त्याच्या आदिदेवता होऊन बसतील. ज्या डार्विनने ह्या कलहतत्त्वाचे प्रतिपादन केले त्यानेच पशुपक्ष्यांमध्ये उच्च मनोभावना असतात व तेहि प्रेमाने एक-मेकांचे रक्षण करून ह्या तत्त्वाची निरर्थकीता सिद्ध करून दाखावतात, अशा प्रकारची उदाहरणे नमूद करून ठेविली आहंत. घोडे, कुत्रे इत्यादिकांमध्ये कृतज्ञता, प्रेम वगैरे गुण भसतात व वेळी त्या गुणांचा त्यांच्यामध्ये विकासहि होतो हें अनुभवसिद्ध आहे. ह्यावरून जीवनार्थकलहतत्व हें उन्नतिकारक असून त्याच तत्त्वाने सृष्टीचे नियमन होत आहे हें म्हणणे पूर्णपणे सत्याला धरून नाही असें कवूल करण भाग आहे.

मनुष्याची आजवर झालेली उन्नति ही त्यांने आपले भ्रातृत्वाचे नातें ओळखून त्याप्रमाणे प्रत्यक्ष केलेला अनेक व अविश्रांत कृतीचे फळ होय. हे भ्रातृत्व, परमेश्वर आपला सर्वोच्च प्रेममय पिता आहे, एव्यावरच अवलंबून नसून आमचे एक-भेकांवर अवलंबून राहाण्याशिवाय चालत नाही, एकमेकाना सहाय्य करणे भाग आहे, आम्हांमध्ये परस्पर विश्वासाची आवश्यकता आहे व आपण एकमेकांचे हित-चितन करतो, हा चार गोष्टीवर अवलंबून आहे.

ग्रामांच्यी लीला

अद्वितीय योगसामर्थ्य

साधुसंत योगविद्येत पारंगत असतात, आणि योगभ्यास करून ते ब्रह्मानंद समाधि लावून आपल्या जडदेहांतील आत्मा आणि सञ्चिदानंद परमेश्वराचे सतत्वरूप यांची एकरूपता कारितात. योगविद्येचे निरनिराळे प्रकार आणि मार्ग आहेत. फार पुरातन काळापासून आधिकारी व्यक्तर्णीं योगाचा अभ्यास करून यांतील गूढ प्रमेये दाखवून दिलीं आहेत; व उत्तम आणि योग्य शिष्यांना मार्गदर्शन केले आहे. परंतु योगभ्यासाची प्रत्यक्ष कृति आणि त्यापासून होणारे विविध फायदे सामान्य मनुष्याला नेहमी पहावयास मिळत नाहीत.

श्रीसाईनाथ योगभ्यास करीत होते, इतकेच नव्हे तर या विद्येत ते पूर्णत्वाला पोहोचले होते. शिरडीपासून जरा दूर अंतरावरील बटवृक्षाखाली असेलेल्या विहिरीवर दर तीन दिवसांनी बाबा स्नानास जात असत. अशाच एका प्रसंगी योगविद्येतील एक चमत्कारिक प्रसंग पहावयास मिळाला. स्नानाच्या वेळी आपले सर्वांग साफ करितांना बाबानीं आपल्या पोटांतील आंतर्दीं बाहेर काढलीं आणि तीं आंतून बाहेरुन साफ करून जबळच्या जांभूळ वृक्षाच्या फांदीवर मुकण्याकरितां ठेवून दिली. हा अद्भूत योगविद्येचा प्रकार शिरडीतील कित्येक लोकांनी प्रत्यक्ष ढोक्यानी पाहिला आहे आणि त्याच्या खरेपणाबद्दल साक्षी दिल्या आहेत.

योगांतील हा धौती प्रकार बहुदा योड्या निराळ्या प्रकारानें करितात. स्वच्छ पांढऱ्या पातळ कापडाची ३ इंच रुंद व ५५ ईफूट लांबीची निंधी श्रोली करून अनन्तलिकेतून पोटांत घालून अर्धा तासपर्यंत आंत आंतळ्यात ठेवून नंतर हवूहवू बाहेर काढतात. खरी धौती पद्धति अशी आहे. पण बाबांची सर्वच कृति जगवेगळी होती.

या योगविद्येत हुसरा एक खण्डयोग म्हणून प्रकार आहे. त्याचाही प्रयोग बाबांनी एकदा केल्याचा पुरावा आहे. एकदा एक गृहस्थ द्वारकामाईत बाबांना

भेटावयास गेले. ते तेथील विचित्र प्रकार पाहून आश्र्यंचकित आणि गर्भगळित झाले. बाबांनी आपले कांहीं अवयव दूर बाजूला काहून ठेविले होते. हा भयंकर प्रकार पाहून ते गृहस्थ घावरले, आणि वेड्यासारखे धांवत गांवच्या पोलीसपाटलाकडे निघाले, पण वाटेंत हा कांही विचित्र प्रकार असल्यास आपल्यावर भलताच आळ येईल अशी शंका मनांत येऊन ते तसेच घरीं गेले. दुसऱ्या दिवशीं द्वारकामाईत बाबांना नेहमीप्रमाणे सुस्थिरीत पांढून त्यांना आश्र्यांचा धळाच बसला. आदल्यां रात्रीं प्रत्यक्ष ढोळ्यांनी पाहिलेला भयंकर प्रसंग केवळ स्वप्नच असेल असें समजून ते मूरा गिळून बसले. बाबांचा हा खण्डप्रयोग होता. अगदी लहानपणापासून योगांतील निरनिराळीं आसनें आणि प्रयोग करण्याची दीक्षा त्यांना आपल्या व्यंकुशा (गोपाळस्वामी) नांवाच्या गुरुंपासून मिळाली होती.

नानासाहेब डॅगले या गृहस्थांनीं द्वारकामाईत झोंपण्याकारतां बाबांना लांकडाची एक फूट रुंद व चार हात लांब अशी एक फळी आणून दिली होती. बाबा तिचा उपयोग झोंपाळ्यासारखा करीत. द्वारकाईच्या वरील खांबाला चार जुन्या कुजक्या कापडाच्या लांब अशा चिंध्या बांधून बाबांनीं ती फळी यावर लोंबती ठेवली व तिच्या चारही बाजूंस पणत्या बांधून बाबा नित्यनियमानें तीवर झोंपूळ लागले. चिंध्यांच्या दोन्या इतक्या कुजक्या होत्या की नुसत्या फळीचे वजन देखील त्यांना झोपणे शक्य नव्हते. तेव्हां त्या अधांतरी टांगलेळ्या फळीवर बाबा कसे झोपत असतील याचें आश्र्य वाढून रोज रात्रीं द्वारकामाईजवळ हा अद्भुत प्रकार पहाण्याकरितां लोकांची गर्दी जमूळ लागली. कित्येकांनी तर पाळत ठेवून पाहिलें, पण बाबा त्या फळीवर केव्हां चढून झोपत व केव्हां खालीं उत्तरत याचा कोणालाही पत्ता लागला नाही. पुढे ही गंमत पहाण्यास फार लोक येऊ लागल्यामुळे बाबांना स्वस्थ झोप आणि विश्रांती मिळेनाशी झाली; आणि म्हणून रागांने एक दिवस त्यांनी ही फळी मोळून फेंकून दिली. बाबांच्या सेवेला अष्टसिद्धि तत्पर होत्या. त्यांच्या मदतीनें ते आपले शरीर वायुप्रमाणे हलके करीत आणि अधांतरी : फळीवर झोपणे, उकळत्या तेलाच्या कढईत हात घालून ढवळणे, वैरे आश्र्यकारक चमत्कार] सहज लीलेने करून दाखवीत. अष्टसिद्धि जरी त्यांच्या पूर्णपणे हुक्मर्तीत होत्या तरी स्वार्थबुद्धीने बाबांनी कधी त्यांचा उपयोग करून घेतला नाही. बोबा पूर्णत्वाला पोहोचलेले अधिकारी सद्गुरु होते.

योगशास्त्राचा थोडा अभ्यास केलेला एक विद्यार्थी नानासाहेब चांदोरकरा-बरोबर शिरडीला आला. पतंजलीच्या योगसूत्रांचा त्याने अभ्यास केला होता. साईबाबांची कीर्ति ऐकून दीर्घ समाधि कशी लावावी याचे शास्त्रोक्त प्रयोग अपणाला पहावयास मिळतील या इच्छेने तो बाबांच्या पुढे जाऊन बसला. साईबाबा

त्या वेळेस सकाळची न्याहरी, चटणी-भाकर आणि कांदा खात बसले होते. तें दृश्य पाहून, अपवित्र कांदा खाणारा हा फकीर आपल्याला योगशास्त्र काय सांगणारा अशी शंका त्या मुलाच्या डोकयांत आली. साईंनी तत्क्षणी त्याच्या मनांतील विचार जाणून नानांकडे वळून म्हटले, “अरे नाना, कांदा खाऊन तो पचविण्याची ज्याची शक्ति असेल त्यानेच तो खावा. दुरन्यांनी त्या भानगडीत पडू नये.” बाबांचे उदगार ऐकून तो बालयोगी मनांत खजील झाला. आणि साईंना अनन्यम वें शरण गेला. तेव्हां श्रीसाईंनी त्याला योगशास्त्रांतील गुप्त गोष्टीचैं ज्ञान करून दिले आणि त्याच्या मनाचैं समाधान केले.

एकदां दीपावलीचा मंगळ महोत्सव चाहु असतां बाबांनीं नेहमीच्या पद्धती-प्रमाणे लांकडे घालून आपली धुनी चांगली प्रज्ञालित केली; व हातपाय शेकतांना एकदम हात धुनीच्या रखरखीत विस्तवांत घातले आणि जाळून घेण्याचा प्रयत्न केला. जवळच बसलेल्या माधव नांवाच्या नोकराचें आणि माधवराव देशपांडे यांचें या हऱ्याकडे लक्ष जातांच प्रसंगावधान राखून अत्यंत तत्परतेने माधवरावांनीं पाठीमागून कंबरेला जोराचा विळखा घालून बाबांना बळजबरीने मार्गे ओढून घेतले, आणि “देवा आपण हें काय करून घेतलेंत ?” असा प्रश्न केला. आपल्या सुमाधि-तंद्रीतून जागे होऊन बाबा म्हणाले, अरे, माझ्या भक्ताची—एका लोहाराची—बायको शेगडीजवळ बसली होती. तिच्या नवन्याने हांक मारल्यामुळे ती तत्परतेने जाण्यास निघाली आणि घार्हित हातावर घेतलेले तिचे तान्हे बाळ त्या जळत्या शेगडीत पडले, म्हणून मी घार्हिने विस्तवांत हात घालून त्या बाळाला बाहेर काढले आणि वांचविले. माझे हात भाजले पोळले. त्याचे मला दुःख होत नाही, पण त्या अजाण कोंवळ्या बाळाचे प्राण वांचले हें वरें शाळे.” भक्तांकडे बाबांचे किती सूहम लक्ष होतें हें या प्रसंगावरून दिसून येईल. पुढे वरेच दिवस बाबांनी आपला हात बांधून ठेविला होता.

श्रीसाईंबाबा हे अतीद्विय होते, एकाच क्षणाला निरनिराळे देह धारण करून भक्तांना दर्शन दिल्याचे अनेक अनुभव आहेत. योगाभ्यास करून ऋद्धिसिद्धी प्राप्त करून घेतल्यानंतर सिद्ध पुरुषाला ही शक्ती प्राप्त होते. एक दिवस शिरडीला सर्व भक्तमंडळींनी रात्री बाबांची नेहमीप्रमाणे शेजारती केली. दुसरे दिवशी ती सर्व मंडळी पुनः दर्शनास गेली असतां बाबा म्हणाले, “ काल मी दक्षिण दिशेला फिरावयास गेलें होतो.” बाबांच्या बोलण्याचा प्रथम कुणाळाच अर्थ कळला नाही. नुसते आश्र्वय प्रकट करून ती मंडळी गप्प बसली. ओऱ्याच वेळांत दक्षिणेच्या बाजूच्या एका खेड्यांतून एक मनुष्य दर्शनाला आला व “ काल संध्याकाळी बाबा आमच्या गांवात आले होते ” असें सांगू लागला. बाबांच्या बोलण्यांतौल सुसंगति लक्षांत येऊन सर्वोना एकाच वेळी दोन देह धारण करण्याची बाबांची

अर्तींद्रिय शक्ति प्रत्यक्ष अनुभवण्याची सुवर्णसंधि मिळाली. कोल्हटकरांच्या “ श्रीमङ्गलगवतार्थर्शन ” या ग्रंथांत आत्मा अमर असून त्याला अशा प्रकारचे अदेक चमत्कार करितां येतात हें सप्रमाण सिद्ध करून दाखविले आहे. साईबाबा जागृतावस्थेत व स्वप्नावस्थेत निरनिराळे देह धारण करून भक्तांना दर्शन देत. एके रात्री श्री. बळवंतराव खापडे यांच्या स्वप्नांत साईबाबा आले व भोजन करून स्वस्थपणे झोऱ्यावर बसून विडा चघळून निघून गेले. नंतर घरच्या मंडळीच्या आम्हावरून कुणासही ही हकीकत न सांगतां बळवंतावर बाबांच्या दर्शनाला गेले. त्यांना पाहतांक्षणीच बाबा “ काळ तुमच्या घरी पोटभर जेवलो, पण नंतर दक्षिणा दिली नाहीस ” असें म्हणाले आणि त्यांनी बळवंतरावांकडू दक्षिणा मागून घेतली, परमभक्त खापडे यांचा हा अदुभव बाबांच्या गूढ अर्तींद्रिय शक्तीचा स्पष्ट पुरावा नाही काय ?

तसेच काकासाहेब दीक्षितांचा अनुभव देखील आपली मति गुंग करणारा आहे प्रातःकाळी स्नानसुध्या करून दीक्षित ध्यानघारणां करीत बसले होते. त्या वेळेस त्यांना पंढरीच्या विठो बाची सांवळी मूर्तीं पाहिल्याचा भास झाला. आपला जप पुरा झाल्यावर काकासाहेब द्वारकामाईत बाबांच्या दर्शनास गेले. अत्यंत सुहास्य वदनाने त्यांच्याकडे पहात बाबा म्हणाले. “ काय रे विष्णु पाटील आला होता ना ? त्याला नीट पाहिलेस ? तो फर लबाड पळपुट्या आहे. चांगला घड घरून ठेव. नाहीतर तुझ्या हातावर तुरी देऊन पळून जाईल. ” बाबांचे हे उद्गार ऐकून काकासाहेबांची स्थिति काय झाली असेल याचा आणि विचार करा. दीक्षितांचे मन गहिवरून आले. त्यांनी बाबांचे चरणी लोटागण घातले भाजन करण्याकरितांते वाडयांत गेले त्याच सुमारास बाहेरगांवाहून एक फेरविाला देवादिकांची चित्रे विकावयास घेऊन आला. बाबांची लीला अगाध आहे. तिचे वर्णन करतांना मानवी मन गोंधळून जाते. फेरीवाल्याजवळ असलेल्या चित्रांत काकासाहेबांना एक विष्णुलाचे चित्र दिसले. सकाळी ध्यानाच्या वेळी पाहिलेल्या विष्णुसारखें ते रूप पाहून दीक्षितांनी ताबडतोब बाबांच्या आजेप्रमाणे ते चित्र विकत घेतले. आणि आपल्याकडे नित्य पूजेसाठी ठेवून दिले.

एकदां हरिभक्तपरायण दासगणू याना बाबानी नामससाह सुरु करावयास सांगितले. त्यावर सातव्या दिवशी प्रत्यक्ष विठोबाचें दर्शन होइल तर आपण सप्ताह सुरु करतो असें दासगणूनी उत्तर दिल्यामुळे बाबानी लागलीच आपली छाती उघडी करून आत्मविश्वासानें सांगितले की, “अरे वेडथा, बिछल हा इथें बसलेला आहे. त्याला पहायचें असेल तर भक्तानें मात्र अत्यंत तळमळ आणि निष्ठा ठेविली पाहिजे. शिरडी हेंच बिछलाचें पुरातन स्थान आहे.”

योग्योग असा कीं, पुढे देव मामलेदारांनो शिरडीचा पुरातन इतिहास

शोधण्याचा प्रयत्न केला आणि बरेचसें संशोधन केल्यावर त्यांनी असें सिद्ध केलें की, शिरडी-शीलधी हैं फार पुरातन खेडे अभून तें जुन्या पंढरपुरच्या क्षेत्रांत येतें; व कृष्णयुगांतील अगशी दक्षिणेचैं टोंक जैं द्वारका तीच ही “शिरडी” आहे.

साईंमहाराजांना लिहितांवाचतां येत नसावें असे पुष्कळांना वाटण्याचा संभव आहे, कारण स्वतः त्यांनी कधीही कांही लिहिले नाही किंवा वाचले नाही. परंतु ज्या सत्पुरुषानें आत्म्याचें पूर्ण ज्ञान करून घेतले आहे, त्याला वर्तमान काळांतील इतकेंच काय पण भूत-भविष्य काळांतील सर्व गोष्टीचें पूर्ण ज्ञान असते. बाबा सर्वश असल्या-मुळे व्यावहारिक दृष्टीने लिहिणेवाचणे त्यांनी कधीच केले नाही, पण योग्य वेळी योग्य तेंच कार्य ते करून दाखवीत.

दीक्षितांची मुलगी वारली तेव्हां त्याना फार दुःख झाले. कोणत्याही गोष्टीत त्यांचे मन लागेना. बाबांच्या समोर अत्यंत मलूल अंतःकरणाने खाली मान घालून दीक्षित बसले होते. त्याच सुमारास पोष्टमन दीक्षितांच्या नांवे एक व्ही. पी. घेऊन आला. भावार्थरामायणाची प्रत दीक्षितांनी मागविली होती. पुस्तक वाचण्यास प्रारंभ करण्यापूर्वी दीक्षितांनी तें बाबांच्या हातांत दिले. बाबांनी तें पुस्तक हातांत उलटे धरून थोडा वेळ चाळले व शेवटी किंडिकधाकांडांतील वालीचा वध झाल्यानंतर तारा शोक करीत असतां रामाने उपदेश केला तें प्रकरण काढून दीक्षितांना वाचावयास सांगितले. दीक्षितांच्या त्या वेळच्या मनःस्थितीला अत्यंत समर्पक असें प्रकरण नेमके काढून बाबांनी साक्षात्कार दाखविला असेंच कुणाही व्यक्तीला कबूल करावे लागेल.

१९१८ च्या सुमारास बापूशास्त्री गुळवे हे बाबांच्या दर्शनास गेले. त्यांनी काशीहून पवित्र गंगानदीनंते तीर्थ आणिलें होतें. शास्त्रीबुवांनी गंगेच्या पवित्र पाण्याने शास्त्रोक्त पद्धतीने बाबांना अभिषेक केला आणि श्रीरामदासनवमीला सज्जनगडावर जाण्याची परवानगी मागितली. बाबांनी “अवश्य जा, तेथें मीच आहे,” असें सांगितलें. शास्त्रीबुवा सज्जनगडाला गेले व दासनवमीच्या दिवशीं पहांटेस पांच वाजण्याच्या सुमारास बुवांना साईबाबांनी प्रत्यक्ष दर्शन दिले व आपले पाय दाबण्यास सांगितलें. थोडा वेळ शास्त्रीबुवांकडून सेवा करून घेतल्यावर बाबा अदृश्य झाले.

प्रत्यक्ष देहानें भक्तांना भेट दिल्याचीं कितीतरी उदाहरणे दाखवून देतां येतील. परमभक्त देव मामलेदार यांच्या घरीं भोजन केल्याची हकीकत तर अतिशय हृदयंगम आणि मनाला चटका लावण्यासारखी आहे. देव मामलेदार डहाणुला असतांना त्यांच्या घरीं एका ब्रताचें उद्यापन होतें. आपल्या घरीं या निमित्तानें सद्गुरु बाबांचे पाय लागावेत या सदिच्छेने देवांनी बापूसाहेब जोग यांना शिरडीला पत्र लिहून कळविलें. जोगांनी तें पत्र बाबांना वाचून दाखविलें. व देवांची इच्छा कळविली. बाबांनी उलटपत्री, “आपण भोजनास दोघां मित्रांना घेऊन अवश्य येऊ” असें लिहिण्यास सांगितलें.

बाबांचा निरोप ऐकून देवांना फार आनंद झाला. पुढे कांहीं दिवसांनी एक बंगाली संन्यासी गोशाळेची वर्गणी वसूल करण्याच्या निमित्तानें डहाणूला आला. देवांनी त्याची योग्य ती संभावना करून जास्त मदतीकरितां एक महिन्यानें येण्यास सांगितले. त्याप्रमाणे तो बंगाली संन्यासी देवांच्या घरी टांग्यांतून उतरला. देव मामले-दार उद्यापनाच्या भोजनसमारंभाच्या गडबडीत होते. संन्याशानें आपण आज वर्गणी गोळा करण्याकरितां आलों नसुन भोजनाकरितां आलों आहोत असें सांगतांच देवांनी त्याचें स्वागत केले. संन्यासी आपल्याबरोबर दोन मित्र आहेत त्यांनाही घेऊन येतों असें सांगून निघून गेला व भोजनाच्या ऐनवेळीं खरोखरच आपल्या दोघां मित्रांसह आला व यथेच्छ भोजन करून निघून गेला.

इकडे देव मामलेदार, साईमहाराज कबूल करूनही आले नाहीत म्हणुन फार खट्टू झाले. त्यांनी शिरडीला श्री. जोगांना पुन्हा पत्र लिहिले. बाबांना तें पत्र वाचून दाखवितांच बाबा हंसून जोगांना म्हणाले, “अरे, कबूल केल्याप्रमाणे मी माझ्या दोन संन्यासी मित्रांना घेऊन देवांच्या धरीं गलें होतों व पोटभर जेवून आलो. मला त्यांनी ओळखलेले नाही, त्याला मी काय करू? उद्यापनाच्या दिवशीं देवांच्या धरी तिघे संन्यासी जेवले की नाहीत याबद्दल पत्र लिहून खात्री करून घे.” श्री. जोगांनी पाठविलेले वरील हकीकतीचे पत्र वाचून देवांना फार आनंद झाला, पण आपण बाबांना ओळखलेले नाही याबद्दल तितकेच दुःख झाले.

बाबांच्या लीला अशाच अत्यंत चन्तकारिक आणि मनाला गुंग करून सोडणाऱ्या आहेत. बाबाची प्रत्येक कृति किंवद्दुना मुखांतून सहज निघालेला शब्द बहुमोल ठरलेला आहे, कै, अणासाहेब दाभोळकर यांना साईबाबा प्रेमानें “ हेमाड-पंत ” अशी हांक मारीत. प्रथम बाबा केवळ थड्हेनें व विनोदानें हे नांव घेत असावेत असाच स्वतः दाभोळकरांचा व इतरांचा सहज झाला पण पुढे दाभोळकरांच्या हातून जी भरीव कामगिरी झाली ती पाहिली की साबांच्या लीलेचें कौतुकच वाटते. फार पुरातन काळी रामदेवराजाचा हेमाडपंत हा अत्यंत चतुर आणि बुद्धिमान प्रधान होता. त्यानें बरेच ग्रंथ लिहिले आहेत. मराठीतील मोडी लिपी त्यानेच मुरुकेली. अणासाहेब दाभोळकरांना बाबांनी “ हेमाडपंत ” अशी पदवी विनोदानें बहाल केली आणि दाभोळकरांनी देखील तें नांव सार्थ करून दाखविले. साईसंस्थानची सर्व व्यवस्था अत्यंत चोख रीतीनें त्यांनी ठेविली. हिशेब बरोबर ठेविले आणि “ साइषचारित ” नांवाचा अत्यंत बहुमोल व बाबांच्या लीला आणि उपदेश यांनी भरलेला ग्रंथ अणासाहेबांनी बाबांच्या परवानगीनेच लिहण्याल सुरवात केली होती क त्यांतील प्रत्येक शब्दाला आणि बाक्याला बाबांचा वरहदस्त आणि आर्शीवाद मिळाला असल्यामुळे त्या ग्रंथाला भक्तांच्या दृष्टीनें फारच महत्व प्राप्त झाले आहे.

संसारांत गुरफटून गेलेल्या मानवी प्राण्याला सद्गुरुची आवश्यकता आहे काय ?

या प्रश्नावर अण्णासाहेब आणि काकासाहेब दीक्षित या दोबांनी प्रत्यक्ष परवर्त्त साईबाबा यांच्याबरोबर चर्चा केली. काकासाहेबांनी एकदा परवानगी मागतांना बाबांना सहज विचारले, “बाबा, कोठे जाऊ ?”

“वर.” बाबांनी उत्तर दिले.

त्यावर लगेच, “पण मार्ग कसा आहे ?” असा दुसरा प्रश्न केला.

“अरे, वर जाण्यास अनेत मार्ग आहेत. एक सुलभ मार्ग यथून शिरडीहून आहे. मार्ग फार धोक्याचा आणि संकटांचा आहे; वाघ, सिंह, लांडगे अशीं क्रूर श्वापदे आपले जबडे वासून रस्ता अडवून चसलेली आहेत,” असे उत्तर दिले.

त्यावर काकासाहेबांनी, “बाबा, आहोरीं जर एखदा उत्तम वाटाऱ्या घेतला तर ?” असा प्रश्न लेला.

बाबांनी शांतपणे उत्तर दिले, “उत्तम. छान. थोग्य वाटाऱ्या मिळाला तरच तुम्ही सुरक्षितपणे वर जाऊ शकाल. मार्गातील सर्व विझें नाहींशी करून अथवा टाळून तो तुम्हांला योग्य मार्गदर्शन करील आणि अंतिम घ्येय गांठून देईल.

साईंचे हे उद्गार ऐकून अण्णासाहेब दाभोळकरांच्या मनांत पूर्ण खात्री पटलीं कीं, सन्दुरु हाच मार्गदर्शक वाटाऱ्या आहे. त्यांच्या आशिवांदा-शिवाय कोणाही व्यक्तीला हा भवसागर तरून मोक्षपदाला जातां येणार नाहीं. नुसतें धार्मिक ग्रंथ वाचून अथवा प्रवचने ऐकून मानवी प्राप्याला आपली उन्नति करून घेतां येणार नाहीं. परमार्थ गांठप्याला सद्गुरुची अत्यंत आवश्यकता आहे, आणि म्हणूनच परमेश्वर पुनः पुन्हां अवतार घेऊन भक्तांना योग्य संघी देतो. भक्तांनी भात्र सगुरुच्या पायीं अढळ निष्ठा आणि पवित्र भक्तिप्रेम ठेविले पाहिजे.

बाबांच्या या सहज उग्दारांत विश्वाचे गहनगृद उकलणारे महान् तत्त्वज्ञान भरलेले आहे. त्यांची भाषा वागप्याची कृती सर्वच कांहीं कधीही न उलगडणारे एक कोडे होते.

पुण्यक्षेत्र काशी

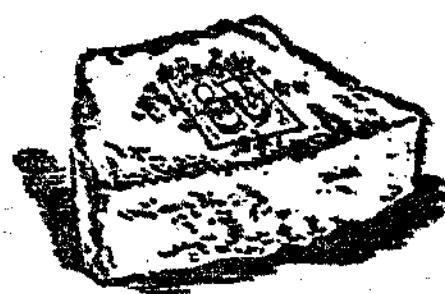
कांहीं उपयुक्त माहिती

काशीतील सर्व तीर्थांचे वर्णन करणे जबळ जबळ अशक्य आहे. काशीमध्ये १५००-१६०० तरी देवालये असावीत असा अंदाज आहे. यांपैकीं महत्वाच्या देवालयांचा व तीर्थांचाच येथे निर्देश करण्यांत येईल. काशी हे हिंदु-मात्रांचे महातीर्थ असल्यामुळे येथे सर्व प्रांतातील लोक यात्रेस येतात, निरनिराळ्या प्रांतातील यात्रेकरूनच्या सोयीकरितां त्या त्या प्रांतातील ब्राह्मण येथे कायमचे उपाध्यय होऊन राहिले आहेत. यात्रेकरू हे आपआपल्या प्रांताच्या उपाध्यायाकडे उतरतात. काशीस प्रवाशांस व यात्रेकरूस उतरण्यास सोयीच्या धर्मशाळाहि अनेक आहेत. या धर्मशाळा महाराष्ट्रातील धर्मशाळांपेक्षां फार निराळ्या आहेत, त्यांची देखरेख पाहण्याकरितां एक व्यवस्थापक असतो. या धर्मशाळांमध्ये अनेक लहान लहान खोल्या असतात, त्यापैकीं यात्रेकरूना एक एक पृथक खोली मिळूऱ्याकरते. पुष्कळ धर्मशाळांमध्ये यात्रेकरूना स्वयंपाकाची भांडीहि पुरवण्यांत येतात.

काशीस आल्यावर काशीयात्रा म्हणून खालीलप्रमाणे विधि करावा लागतो. प्रथम गंगाभेटीचा विधि झाल्यावर मग क्षौरविधि करण्यांत येतो. त्यानंतर प्रथम मणकर्णिका ऊर्फे विष्णुचक्रतीर्थावर स्नान करून मग गंगा नदींत स्नान करावयाचे असते. स्नानानंतर श्री विश्वेश्वराचे दर्शन घेऊन मग मृतपितरांस उद्देशून श्राद्ध ही कामे यात्रेकरूनी सवडीप्रमाणे करावयाची असतात. विश्वेश्वर, वेणिमाधव, धुंडिराज, दण्डपाणि, काळभैरव, दुर्गादेवीं व गंगानदी यांचे दर्शन यात्रेकरूनीं काशीवासांत रोज ध्यावयाचे असते. काशीयात्रेतील धार्मिकविधिचा खर्च म्हणजे गंगाभेटीच्या वेळची पंड्यांना द्यावयाची दक्षिणा, निरनिराळ्या प्रायश्चित्ताबद्दल उपाध्यायास द्यावयाची दक्षिणा, श्राद्धभोजन व दक्षिणा आणि उपाध्यायाची संभावना एवढा होय.

यानंतर यात्रेकरूना पंचक्रोशीची यात्रा करावयाची असते. पंचक्रोशीची यात्रा म्हणजे काशीभोवती असलेल्या ४० मैल लांबीच्या रस्त्यानें काशीक्षेत्रांस प्रदक्षिणा घालणे होय. पंचक्रोशीच्या रस्त्याचा आंतीले सर्व भाग काशीइतकाच पवित्र मानला. जातो, ही पंचक्रोशीची यात्रा काशीवासीयांनीहि वर्षांतून दोनदां करावी असें आहे. इतरत्र केलेले पाप काशीवासानें जातें. पण काशीत घडलेले पाप पंचक्रोशीच्या यात्रेनेच जातें असा रुढ लोकसमज आहे, पंचक्रोशीच्या यात्रेस मणिकर्णिका घाटावर प्रारंभ

होतो. पहिल्या दिवशीं असीसंगमाच्या मार्गाने जाऊन सहा मैलांवर कर्दभेश्वराजबळील कनवा गांवावर यात्रेकरूं मुक्काम करितात. कनव्यापासून दहा मैलांवर भीमचंडी उर्फ धूमचंडी गांव आहे. तेथें दुसऱ्या दिवसाचा मुक्काम होतो. तेथून १४ मैल असलेल्या रामेश्वर गांवीं तिसरा मुक्काम पडतो, तेथून आठ मैलावर असलेल्या शिवपूर गांवावर चौथ्या दिवशींचा मुक्काम थकलेले यात्रेकरू करितात. इतर लोक त्याच दिवशीं शिवपुराहून सहा मैल असलेल्या कापिलधारा गांवी थांबून पांचव्या दिवशीं परत मण-कर्णिका घाटावर पोंचतात. यात्रा झाल्यावर साक्षी विनायक व विश्वेश्वर यांचे दर्शन घेऊन त्यांच्या चरणीं यात्रा निवेदन करावयाची असते. पंचक्रोशीच्या दर मुक्कामावर निरनिराळी श्राद्धे करावयाची असतात. जुनी पद्धत पार्याच यात्रा करण्याची आहे. पण हल्ली पुष्कल लोक लोरीने एका दिवसांत सर्व पंचक्रोशीची यात्रा संपवतात. पंचक्रोशीच्या रस्त्यावर दुतर्फा झाडी आहे. पण रस्ता कच्चा व त्रासदायक आहे.

लहान मुलांच्या आंकडीवर जुने आणि प्रसिद्ध औषध

जयकर्स चिल्ड्रन्स कन्फ्लशन् रेमेडी

सोल प्रो. जयकर ब्रदर्स, ६६, मरीन ड्राईव, मुंबई १.

1

: स्टॉकिस्ट :

कांचनलाल वाडीलाल कं. — दवाबझार, मुंबई २.

श्री साईबाबा व चांदोरकरादि भक्त

८८८८८८८८८८

(ले. द. शं. टिपणीस)

लेखांक ५

[श्रीमिंत सरस्वती, प्राप्त परिस्थिति, दान, आधिकार,
पोषक]

संसारांत आपण निरनिराळ्या नात्यांनी एकमेकांशीं निगडीत झालेले असतो. नात्यास अनुरूप अशी कर्तव्ये आपणांस पार पाढावयाची असतात. नात्याचे कांहीं संबंध जन्मजात असतात तर कांहीं मागाहून कर्मफलाप्रमाणे घूऱ्हन येतात. माता, पिता, पुत्र, कन्या भाऊ, बहीण, हे संबंध जन्मजात आहेत. पती, पत्नी, सासू, ससरा, सून जावई, हे मागाहून घूऱ्हन येणारे संबंध आहेत. पहिले आपल्या हातीं मुळीच नाहीत. ते आपणासू तोडता येत नाहीत. दुसरे आपल्या हातीं नसले तरी पुष्कळ वेळां प्रथनानी हातीं येणारे आहेत. जाती समाज व राष्ट्र यांच्याशीही आपले संबंध असतात. अशा प्रकारे नानाविध नात्यासुळे अनेक विध कर्तव्ये एका व्यक्तीस करावी लागतात. नट जसा निरनिराळ्या नाटकांत निनिराळ्या भूमिका वठवीत असतो व त्या भूमिकेस साजेशी हावमाव व बोलगें चालगें ठेवीत असतो, तसें व्यक्तिलाही निरनिराळ्या भूमिका धारण करून त्या भूमिकांना योग्य अशी कर्तव्ये करावी लागतात व भूमिकेस अनुसरून वागावे लागते. प्रत्येक व्यक्तींत असलेला 'भी' हा एक कसलेला नट असून तोच नाना वेषांनी संसाराच्या, समाजाच्या व राष्ट्राच्या पटांगणांत खेळत असतो. संसारांतील जबाबदार व प्रमुख व्यक्ती घटकेत पिता होते तर घटकेत पतीच्या भूमिकेत वावरते तीच व्यक्ति अं॑फिसांत गेल्याधर वाळ्यास असलेली भूमिका वठवीत असते. कर्तीं स्त्री श्राई म्हणून वावरते तशीच ती घलीच्या रूपांतही काम करीत असते. घटकेला आजी माझी तर घटकेत काकी मावशी तिला व्हावें लागते. जातिशीं जन्मजात संबंध आत्यासुळे जातिला शोभेशीं वागणूक व्यक्तीस ठेवावी लागते. जातिबंधने पाळून कर्तव्ये करावी लागतात. समाजांत वावरताना रावरंक, सावचोर, सज्जन दुर्जन वगैरे नाना तळ्हेच्या व मनोवृत्तीच्या लोकांशीं संबंध येतो. यासुळे निरनिराळ्या वृत्ति धारण करून व्यक्तीस आपली भूमिका वठवावी लागते. राष्ट्रीय व्यवहारांत, संसारीक वा सामाजिक दृष्टीपेक्षां अधिक व्यापक दृष्टीने आपल्या भूमिका आपणास पार पाढाव्या

लागतात. भूमिका कोणतीही असो ती वठबीताना दुहेरी कार्य साधावयाचें असते. एकतर भूमिका चोखप्रकारे बढवून आपल्या वाट्यास आलेली कर्तव्ये समाधानकारक रीतीने पार पाडणे व दुहेरी हैं की ही कर्तव्ये करीत असतां आपली वागणूक व विचार असें असले पाहिजे की जे अध्यात्मिक दृष्ट्या आपल्या मावनाना व विचाराना पोषक होऊन आपली अध्यात्मिक प्रगती साधू शकतील. गृहस्थाश्रपांतील व्यक्तीने कौटुम्बिक सामाजिक व राष्ट्रीय एवढेच नव्हे तर मानवतेबद्दल असलेली आपली त्रुटी फेडल्याने प्रारब्ध आनंदाने स्वीकारल्याने व अध्यात्माने निघ्द केलेल्या तत्यानुसार आपली वागणूक ठेवल्याने तिला सुखाचे सांसारिक जीवन व्यतीत करतां येऊन अध्यात्मिक प्रगती साधली जाईल. असें केले तरच संसार करून परमार्थ साधेल. संसार करताना अधून मधून पोथ्या वाचल्याने, पारायणे केल्याने वा पुजासमारंभ साजरे केल्याने परमार्थ साधन होईलच असें नाही. अध्यात्मांत वागणुकीला फार महत्व आहे. सदाचार अध्यत्मिक प्रिंगतीचे फार मोठे साधन आहे. जिन्हेवर परमार्थ व हृदयांत स्वार्थ

श्रीसाईस्तवन

दत्तावतार झाला । अबलीया प्रगटला ॥
 ओळखुनि कलीयुग । मर्नी धरला न राग ॥
 वेष आहे फकिराचा । व्याप करितो जगाचा ॥
 नाहीं तुला तृणा भूक । नाहीं कपड्यांचा शोक ॥
 अंगांत घालीसी छाटी । कपाळी बांधिसी पट्टा ॥
 ऐसे तुझे आहे रूप । जगाचा हरला ताप ॥
 तुज मानुनीया देव । मर्नी करिती आठव ॥
 कलीयुगीं साईदेव । शरण आला मानव ॥
 शरणांगतांचा आधार । मर्नीच्या चिंता होती दूर ॥
 कोणा करिसी लक्षाबधी । काणा पाठविसी उदी ॥
 माझी व्यर्थ खटपट । किती दिवस पाहूं वाट ॥
 मर्नी येतां तुझे नांव । प्रभुत्वरे घेसी धाव ॥
 अनेकां आले दाखले : ते तुझे पदीं लागले ॥
 माझ्या मर्नी प्रेमभाव । तुझी करितो आठव ॥
 तू अससी शिरडीश्वर । तुला माझा तमस्कार ॥

—घोडो गो. भालेराव

असुण्याच्या हातून सुखी संसार तर होणार नाहीच: उलट आपणच आपल्यासाठी आपल्या हाती मावी हालअपेष्टांची काटेरी झाडे लावल्यासारखे होईल. यास्तव संसार व अध्यात्म यांचा संगम साधण्यासाठी सप्तारांत कसें वागावे यासंबर्धीं बाबांनीं वेळोवेळीं उपदेश केला आहे. श्रीसाईं सत्चरित्र म्हणजे आध्यात्मिक सदाचाराची संहिता आहे. त्यासंबंधीचा विचार यापूर्वी अनेक लेखांतून झालेला असल्यामुळे त्याखेरीज आणखी चांदोरकरांदी भक्तांना जो उपदेश केला आहे तो सदाचारी होण्यास उपयुक्त असल्यामुळे त्याचा विचार करू.

श्रीमंत माणसाळा आपण भाग्यवान समजतो. गरिबाचा श्रीमंत झाला की आपण म्हणतो काय भाग्यवान आहे. नशिव काढले बेट्यानें. संपत्ति मिळणे वा गर्भश्रीमंत असणे हें निःसंशय भाग्य आहे. तसें प्रारब्धांत असल्याखेरीज केवळ प्रयत्नांतीं तें हातीं उगत नाहीं. स्वतांच्या पायानीं लक्ष्मी घरीं चालून येणे या परतें भाग्य नाहीं. कारण तिच्या योग्य उपयोगानें अध्यात्मिक प्रगती मनांत आणल्यास पुष्कळच साधतां येते. परंतु या भाग्यांतच भावी दुर्देवाची व हालअपेषांची विजें रोवली जाप्याचा दाट म्हणजे शें. ९९ टक्के संभव असतो. संपत्ती ही अहंकार पोसणारे उत्कृष्ट खत आहे. ज्या मायेने हा सर्व पसारा निर्माण केला तीच माया लक्ष्मीच्या रूपानें वावरस असल्यासुलें तिनें जगधारणेसाठीं अहंकाराला पोसऱ्यांने नाहीं तरच नवल ज्या दारानें लक्ष्मी घरांत शिरते त्याच दारानें तिच्या मागोमाग अहंकारही शिरतो व लक्ष्मीच्या शजारीं आपलें ठाण मांडून बसतो श्रीमंतीच्या छायेंत सुखासमाधानानें वावरणाऱ्या व्यक्तीच्या डोक्यावर अहंकाराची तलवार टांगलेली असते. तिची छाया श्रीमंतावर पडली तर ती श्रीमंती अध्यात्मिक हष्टया व कित्येक वेळां ऐहिक हष्टयाही तारक न होता मारक होते. अहंकाराच्या परिणामी वाईट कडूंगोळीला सुखाची साखर लावून ती लिमलेटची म्हणून देष्याची चमत्कारीक संवय नियतीला आहे. सुखाच्या आशेन मानव त्या रिकारदो व परीणामीं तोंड कडू करून घेतो. लक्ष्मीची साखर पेरली की माणूस क्षणैक सुखा साठीं वाईटाची मिठी पत्करतो. ही मिठी म्हणजे प्रतापगडावर अफजुलखानाने मोठ्या प्रेमानें शिवाजीला दिलेल्या आलिंगनासारखी आहे. या मगर मिठींतून वैराग्याची वाघनखेच सुटका करू शकतील. पैसे वाटण्यांत बाबा एवढें प्रसिद्ध असतांही त्यांनी आपल्या कांही भक्तांना एक पैही दिली नाहीं याचे कारण हॅच की त्यासुलें भक्तांना लक्ष्मीचा लोभ वाढून ते खण्या सुखास आचवतील व बाबा म्हणजे एक पैशाचे साधन यादृष्टीनें ते त्याच्याकडे पहातील व बाबापासून मिळणाऱ्या अध्यात्मिक फायद्यास मुक्तील. माझी अनन्यभावे भक्ती करणाऱ्या भक्तांना मी धनसंपत्ति व ऐहिक मुख देईन असें न म्हणता मी त्यांची काळजी करीन, मी त्याचा भार सर्वस्वी वाहीन असें, ते म्हणत ते वामुळेच. या सर्व

विवेचनाचा असा मात्र अर्थ नव्हे की माणसांने पैसा मिळवूं नये. मुद्दा हाच की है करताना अफळलखानच्या खेटीस जाणाऱ्या शिवाजीप्रमाणे अंतरी सांघ असावे. कारण या ठिकाणी अहंकार आपल्याला भोट्या प्रेमाने कुरांत घेऊन चिरडण्यास टपून बसलेला असतो. व्यवहाराचा एक गरज म्हणून लक्ष्माला खुशाल मिठी मारावी परंतु असें करताना अनासत्कीची भवानी तलवार, वैराग्याची वाघनखे व विनय नम्रतादि मावळ मेळा बेळ आलीच तर असावा झणून तयार ठेवावा. पैसा हा संसारास जरूर आहे. आजच्या पेरिस्थिरीत तर त्याची अत्यंत निकड आहे. शरिराला जे पित्त तसें संसाराला वित्त. शरिराला जरूर तेवढे पित्त मिळत राहिले की शरीरप्रकृति चांगली राहते परंतु त्याचे प्रमाण कमी जास्त झाले की प्रकृती बिघडते. जरूरीच्या गरजा भागविष्याइतका पैसा माणसास अवश्य पाहिजे. यामुळ सांसारिक गरजा भागविष्याइतका पैसा माणसाने कपवावा एवढेच नव्हे तर आपल्या मुलाबाळांच्या भावी कल्याणासाठी धनसंचयही करावा मात्र गरज हा एक अप्पर्त मागाकार आहे हैं लक्षांत ठेवावे. त्याला कधीं पूर्ण भाग जात नाही. यामुळे कुठे तरी मागाकार थांबून गणित पूर्ण झाले असें मानणे भाग आहे. गरजा कधींही संपत नाहीत. गरजाना कुठे तरी मुरड घातली पाहिजे. नाहीतर गरजेनुळे पैसा व पैशामुळे गरज असा पाठशिवारीचा खेळ अव्याहत चालत राहील कोण या गरजा किती व कशा प्रकारे भागवायात या संबंधीं तारतम्य न्यायाने वैन केल्यास गरजा भागून शिवाय सथमाचेही घडे मिळतील. गरजेबाहेर धनसंचय केल्याने व त्याचा योग्य निचरा न होऊं दिल्याने शरीगंत पित्ताधिक्य झाल्याने जरी काढील होऊन स्वतांखेराज इतर सर्व तुच्छ व हलके दिसत असते. म्हणून बाबानी चांदोरकरादी भक्ताना उपरेश केला की,

प्रपञ्च जरी अशाश्वत । परी ते प्रारब्ध सत्य ।

तो प्रपञ्च करण्याप्रत । द्रव्य अवश्य पाहिजे ॥

शरीरीं जैसी आवश्यकता । आहे पित्ताची तत्वतां ।

तैसी प्रपञ्ची ज्ञानवंता । आहे या धनाची ॥

अवश्य वस्तु जी हैं धन । परी त्यांतचि न गोवी मन ।

राहुं नको कदा कृपण । उदार बुद्धी असाची ॥

भक्तलीलामृत

देवाने लक्ष्मी धरी चालून आली तर तिच्या बरोबर येणारा जो अहंकार त्याला घरांत घेऊं नये. लक्ष्मी घरांत घेतल्यावर लाडीकपणे तिची जोपासना करूं नये. तिला राबवावी. यायोगे वैमव वाढतें राहतें. वैमव कितीही मिळाले वा वाढतें राहिले तरी विनय सोहुं नये व नम्रता डावळूं नये. संपतीने माणसाचे डोळ फिरून

बुद्धी उलटी होते. ती होऊं देऊ नये. श्रीमंती ही प्रारब्धाचें कर्तृत्व आहे त्यांत स्वपराक्रमाचे कांहीहीं कर्तृत्व नाहीं हें ध्यानी घेऊन गरीबगुरीवांना तुच्छ लेखू नये व अवमानीत करू नये. लक्ष्मी चंचल आहे. केवळ काढीमोड करील याचा नेम नाहीं हें जाणून तिच्यासाठीं अभिमान व ताठरपणा बाळगू नये. मानव जातीची सेवा करण्यासाठीं, गोरगरिबांना मदत करण्यासाठीं, विद्या व कलांची अभिवृद्धी करण्यासाठीं समाज राष्ट्र व धर्म कार्यसाठीं, स्वतां उपभोगण्यासाठीं देवानें संपत्ती दिली आहे असें समजून तिचा तसा विनियोग करून पदरीं पुण्य बांधावे व संचित क्रियमाण कमी नव्हे तरी सुखदायक करण्याची वृत्ती धनिकांनी बाळगावी. कोणी कितीही अभिमान बाळगला तरी दोन दिवसांचे आपण मालक आहोत. जातानां ती येथें राहील व आपण एकटेचु पुढे जाऊ. ती कांहीं बरोबर येणार नाहीं. जे कांहीं बरोबर येणार तें संचित क्रियमाण. मग वरील वृत्तीनें संसार करून अध्यात्मिक प्रगती साधार्ण हे ताठरपणा अभिमान वा गर्व दाखवीत श्रीमंती संसार राबविष्यापेक्षां अधिक शहाणपणाचें व व्यवहार्य नाहीं काय? नसते तर मग बाबानीं आपल्या भर्तांना—

धर्मी आलिया संपत्ती । आपण व्हावें नम्र अती
 फळे येतां लीन होती । वृक्ष जैसे शिष्योत्तमा ॥
 श्रीमंती दुपारची छाया । हैं न जावें विसरुनिया ।
 धनमद अंगी आणूनियां । न छळी कोणा निरथंक ॥

भक्तिलङ्घमृत

असें उांगितले नसते.

परंतु विनय किंवा नम्रता ही फक्त धनिकांनी दाखवावी असें. मात्र समजू नये. लक्ष्मीप्रमाणे सरस्वतीच्या जबळपास ही अहंकाराचा वास असतो. यामुळे विद्वत्तेलाही पुष्कळवेळां अहंकाराचा वास येतो. लक्ष्मीपुत्र आपल्या घनामुळे गरिबांना तुच्छ लेखतो तर विद्वान आपल्या शानामुळे अशिर्क्षतांना वा अशान्यांना तुच्छ लेखतो; ऐहिक वा अध्यात्मिक विद्येत पारंगत असलेल्या पंडितांनी आपल्या ज्ञानाचा वा विद्येचा अभिमान व गर्व न वाहता सदैव विनयशील असावे. विद्या विनयेन शोभते हें खरें आहे. सौदर्याच्याही मारगोमाग अहंकार फिरत असतो. यामुळे आपल्या सौदर्याचा अभिमान व ताठा दाखविण्याची वृत्ति सौदर्यवान व्यक्तीच्या ठिकाणी असते. सुंदर स्त्रीचें सौदर्य विनयशील बोलण्याचालण्यानें जितके खुलते, मोहक वाटते तितके तें सुंदर वेषभूरोनेही वाटत नाही. सौदर्याचा मत्सर निर्माण करण्यास व मने कलुषित होण्यास कारणीभूत होतो. मांजराप्रमाणे उंदीर खेळवण्याची संवय. या सौदर्यापायीं राष्ट्रघात ज्ञाल्याची उदाहरणे इतिहासांत सापडतील. यास्तव संपत्तीप्रमाणे सौदर्याचा अभिमान व दुरुपयोग टाळणे अवश्य आहे. फुलांनीं वा अक्तरानीं सुवास, पसरावा, विजेने प्रकाश द्यावा, साखरेने गोडी द्यावी तद्वत सौद-

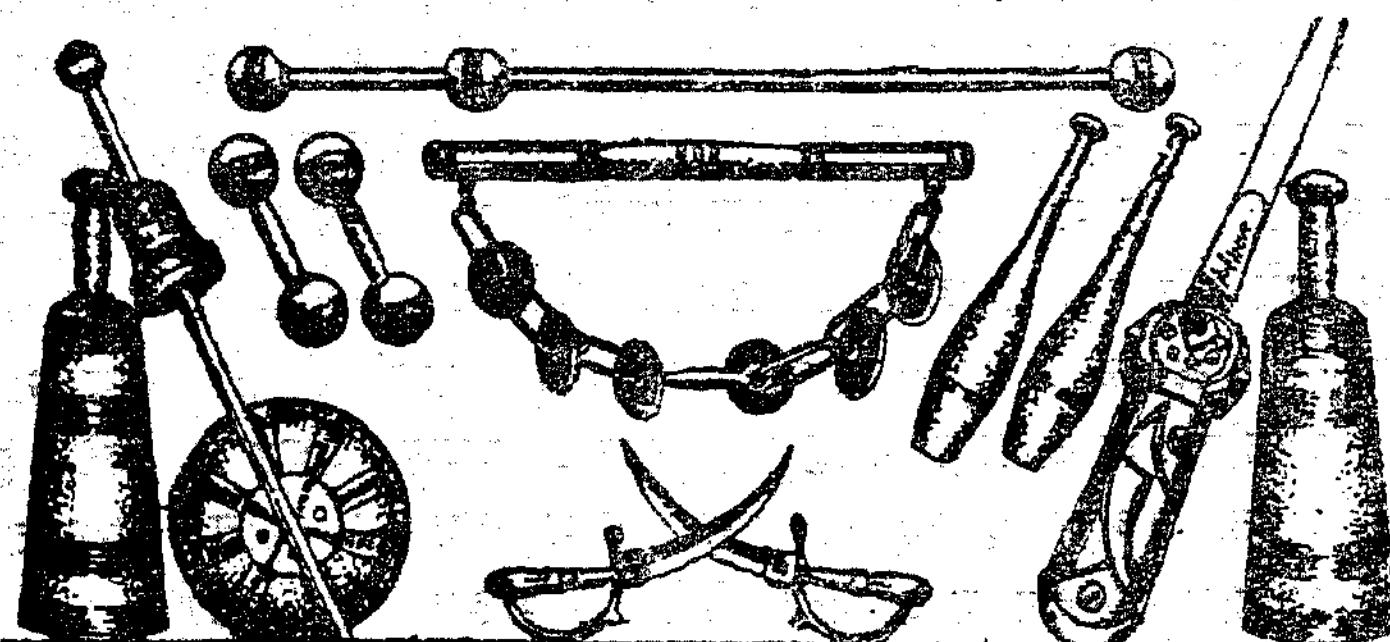
यीने समाजांत आनंद व प्रसन्नता पसरावी. परंतु गर्ब हा उद्देश तफल होऊ देत नाही. लक्ष्मी काय, सूरस्ती काय, सौदर्य काय, कीर्ती कला वा अधिकार काय विनयाने शोभून दिसतात. श्रीमंतांना, शान्यांना व सुंदरांना विनयासारखा शोभिवंत अलंकार नाही. या सर्वांच्या जवळ अहंकार वावरत असल्यामुळे ज्याना या गोष्टी प्रास असतील त्यानीं अहंकरामुळे दुःखांत भर घालण्यापेक्षां विनय, नम्रता, शालीनता यांच्या साह्याने सुखाची व आनंदाची वृद्धि करणे हे अधिक श्रेयस्कर आहे. अहंकार हा सर्वव्यापी असल्यामुळे श्रीमंत गरीब, धनीचाकर, शानीअशानी, लहान थोर, शृद्धतरुण सर्वांच एकमेकांशीं विनयाची वागणूक ठेवली तर हल्लुहल्लु अहंकारावर व त्यामुळे क्रोधादी रिपुंवर ताबा मिळवून अध्यात्मास पोषक असा शांतीसमाधानाचा लाभ होऊन आपले संसार सुखाचे व प्रगतिपर होतील. परंतु समाजामध्ये सर्व प्रकारचे लोक वावरत असल्यामुळे वरीलप्रमाणे वागणे सर्व ठिकाणीं व सर्वांठार्यीं नेहमीच योग्य होईल असें नव्हे. कांहीं वेळां व्यवहाराच्या दृष्टीने अंकाराचा अंटमबॉब वापरणे जरुर पडेल. धनी वाजवीपेक्षां फाजील नम्र शाला वा एखादा आपली घायरी सोडून वागू लागला तर नोकरवगाला वा इतरांना फावून ते त्याला लुबाडण्याचा प्रयत्न केल्याखेरीज गाहणार नाहीत दुष्ट, दुर्जन लबाड यांना नम्रता दाखविणे त्यांच्या बाबतींत शांति असाचें पालन करणे वैयक्तिक व सामाजिक दृष्ट्या हानिकारक आहे. घरांत शिरणाच्या चोराला या बसा पेक्षां सोटा अधिक योग्य आहे. असें असते सरी माणसाने कधीं कोणाचें नुकसान करू नये. कोणाला चावू नये वा डास घेऊ नये. वेळ पडली तर वाईटापासून इतरांना परावृत्त करण्यासाठीं फुल्कार करावा. वेळीं असें न केले तर जग आपल्याला भोळे व बावलट समजून आपला हवा तसा उपयोग करून घेण्यास कमी करणार नाही. विनय व नम्रतेचे रूपांतर बाबलटपणांत होऊ नये. बाबा विनयाने नम्रतेने व गोडपणे वागत असत हे जितके खरे तितके हँही खरे कीं बेळप्रसंगी ते इतके क्रोधायमान होत कीं आतां ते खातील कीं गिळतील असें भक्तांना वाटे. पण वाबांनी कधीं कोणाचे नुकसान केले नाही. भक्तांना वाईटापासून परावृत्त करण्यासाठीं अधून मधून ते असे फुल्कार करीत असत. बाबाचे हे उदाहरण समोर ठेवून विनयादी गुणांचा वापर तारतम्य बुद्धीने केल्यास व्यवहार व अध्यात्म दोहीचीही राखण होईल म्हणून बाबा सांगत कीं,

हे नम्र होणे चांगले । परी न सर्वांठार्यीं मले ।
 दुष्ट दुर्जन ओळखिले । पाहिजेत पुरे या जगती ॥
 कांकीं घनिक नम्र होता । यांना फावे तत्वतां ।
 म्हणून दुष्टी कठोरता । घरिली पाहिजे मानसी ॥

श्रीमंती, गरीबी, विद्वत्ता व चांगले कुल या गोष्टी जन्माधीन आहेत. पूर्वजन्मीच्या संचित क्रियमाणाची ती फले आहेत. प्रवत्नांती या गोष्टी मिळतीलच असें नाही. प्रारब्ध असेल तरच त्या पदरीं पडतील. कित्येक हुषार मेहनती असतात. व जीवापाड श्रम करतात पण त्यांना पुरेसा पैसा मिळणे मुष्कील जाते तर असे कैक मंदबुद्धी व आळशी आहेत को जे चिकार पैसा बाळगून असतात. कैक विद्वान निर्धन आहेत तर कैक ठोंबे धनवान होऊन बसले आहेत. अंगांत हुषारी असून माझे पडलेले जसे आपणांस दिसतात तसेच काढीमात्र योग्यता नसता केवळ अनुकुल परिस्थितीमुळे पुढे गेलेलेही पुष्कळ दिसतात. बुद्धिने तलख असूनही परिस्थितीच्या प्रतिकुलतेमुळे पुष्कळांच्या नशिबीं श्रम मेहनत व हालअपेष्टा येतात. कांहीं बुद्धिने यथा तथा असूनही परिस्थितीच्या अनुकुलते-मुळे पदव्यांचे झेंडे फडकावून विद्वान म्हणून मिरवीत आहेत. शानेश्वरासारखा

जनतेचे आरोग्य म्हणजेच राष्ट्राचे सामर्थ्य

राष्ट्र सामर्थ्यवान करण्यासाठी बलवान व्हा. यासाठी नियमित व्यायाम आणि खेळ खेळणे जरूर आहे. यासाठी लागणारी उपकरणे म्हणजे डंबेलसु, लेझीम...यासारखा सर्वश्रेष्ठ माल आम्ही बनवितो. नगरपालिका, जिल्हा परिषदा, ग्रामपंचायती, व्यायाम शाळा, विकास केंद्रे यांना माल पुरवितो.

नक्षीणिय बुद्धि शास्त्रिका वर्षा १५ बापू स्थाने स्ट्री
जोंगली मेहोता, मुंबई

प्रोप्रायटर – डी. एच. साखरकर

हिर अत्यायुषी टरतो तर एकादा टोंब्या कंटाळा आल्य तरी ह्या जगांतून हाल्यत
काही काळ्याच्या नशिबी गोरी व गोयांया कर्मल्य काळी अदी जिजोड
जोडपी समाजात दिसतात. या सर्वांना कारण देहप्रारब्ध. ज्या परिथितीत आपण
जन्माल्य आलों आहोत ती परिथिती कांदी आपण कोणाकडे मागायल्य गेतो नव्हनो.
ती आपल्या वाढ्यास आणी कारण परिथितीची निवड आपल्या हाती नाही. गत
जन्माची कर्मफले परिचक्र, होण्यास योग्य भूमि म्हणजे आपली आजतो परिथिती
नारळाच्या वाढ्यास सुद्धाची रेताड जमीन याची व रुलावाच्या वाढ्यास यागेतील उंची
मऊ माती याची याला कारण प्रत्येकाच्या कार्यस पोषक अशी भूमि निसर्ग देत.
असतो तद्वत भोग्याला योग्य अशी परिस्थिति आपणास प्राप्त होत असते. यामुळे
भोग्याप्रमाणे परिस्थिति सदैव बदलत राहते. चार दिवस सुनेचे असव्यचेच. उल्ला
खावली हा निसर्गाचा खेळच आहे. प्राप्त परिथितीचे रडगाऱ्ये न लावता तिचाचा
जितका चंगला उपयोग करता येई तेवढा कल्न समाधाने राहणे जहर आहे.
म्हणून वाचानों भक्ताना उपदेश केला की.

देह प्रारब्धानुग्रह । प्राप्तस्थिति तिच्यामधे ।

आनंद मानूनि रहावे बुधे । खोटी तलंमळ कळं नये ॥

भक्तलीलामृत

भोग्य संपले की परिस्थिति वदलेल व उज्जाडेल असी आशा वाढपूत
वाढ्यास आलेची कविते ततरतेने करीत राहणे हेच उनित आहेत. उल्लट ज्याच्या
वाढ्याला दिवस आलो आहे त्यांनी मान्याचा सूर्य मावळून रात्र होण्याचा संभव
आहे इ ओळखून तो ज्या थोरे मावळगार नांची अशी वाग्याक सारात टेव्हो
शहाणपणाचे होइल. वाईट परिस्थिति भगत असतां रडतराऊ होग्यापेक्षा ताना
बीच्यां छातीने दिला तोड देढने भावी प्राप्तस्थिति. सुखावह व्हाचो म्हणून
स्वक व्य व सुकायें आनंदाने करात राहणे व या कर्म भगत
मातवांचा एकुलता एक आधार वाचासारखे जे समृद्ध त्वाचे
चण घरां हे सु त्वा संसार करण्याचे महत्वाच साधन आहे. आपले संसारी
बीवन सुखी व्हां अस वाटत असेल तर तानाजी नेताची, वाजीप्रभु इत्यादी
वरांप्रमाऱ्ये परिथितशी आपण हुज दिली पाहिजे. सुटलेला वाण आपल्या हाते
वसला ती सोडित असलेला वाण आपल्या हातों अस तो. तद्वत प्रारब्ध आपला हातो
नसले तरी संचित क्रियानांग आपल्या हातावे असल्यामुळे तें उत्तम धेयसाठां
आपण हर प्रयत्न करात राहिले पाहिजे.

सुख मिळविणे एवढाच कांदी संसाराचा उद्देश नार्दी संकार्यांच्ये आपल संचित
क्रियानांग सुखावह फळ देणारे होईल एवेच, परंतु याच्या मर्मचा संसाराचा
संकेमण कांदी सुउणार नाही, तो तर सुख्या पाहिजे. मुक्ति वा भोग्य हे उंसाराचे मुख्य

व्येय आहे. त्यासाठी तर मानेने हा संसार अपल्यापाठीं चिटकवला आहे. यास्तव आपले संवित क्रियनांग ज्योगीं तुन्हावर वैल असा मागावै अपग आपली संसारनोका हाकळ ती शाहिंच. त्यासाठी अनापक्ति-आपले ती वैल्ही वापराची पाहिजेत. परंतु या दोन वैल्हानों संसारनोका मोक्षाच्या श्रृंखलाचा दिशेकडे वैल्हीत नेणे अगदी खोणे काम नाही सर्वांनी गोष्ट पेलग्यासारखी नाही. ज्याना नक्षेल त्यांनी सद्गुरीनी याहून शारिरिक व मानसिक दृष्ट्या आपले संसार सुखाचें करण्याचा प्रयत्न करावा जे अध्यात्माच्या प्राथमिक शाळेत असतील त्यांना हात्र मार्ग उतम जे माध्यमिक शाळेत असतील त्यांनी अपले संसार सुखावै करून आपलो अध्यात्मिक पातळी उंचावण्याचा प्रयत्न करावा व जे अध्यात्माच्या विद्यापिठाचे विद्यार्थी असतील त्यांनी अनापक्ति आपक्ति योग आचरून संसार करावा. अध्यात्मामध्ये पुष्कल गोष्टी सांगितल्या आहेत त्या करतां येणे न येणे हैं ज्याच्या त्याच्या योग्यतेवर व ताक दीवर अवलंबून आहे. यानुलैं ज्याला जें झेपेल तें करावै. निदान करण्याचा प्रयत्न तरी करावा परंतु कांहीं गोष्टी अशा आहेत की आपली पातळी कोणतीही असल्ली दुरी संसार करतां करतां आपग त्या सहज करूं शकतो. अशा कांहीं गोष्टी बाबांनों सांगितल्या आहेत. त्या केलगानें आपले संसार सुखाचे होतील एवढेच नव्हे तर आपण मुक्तीकडे आस्ते कदम बात राहू. अशा गोष्टी पैकी आजच्या संसारांती ही सर्वांना करतां येणारी गोष्ट म्हणजे दान ही होय. बौद्धक काळांत यशाला अति महत्व होतें. निरनिराकृता देवतांना प्रसन्न करून आपली इच्छा तृती करून घेण्यासाठी मोठमोठे यज्ञ होत असत. आज काळ फिरला आहे व मानवी बुद्धी वाढली आहे. यामुळे पूर्वीची ही यश संसार खालावलेली आहे. आजच्या परिस्थितीत मोठमोठे यज्ञ करणे अशक्य झालें आहे. शिवाय केलेल्या यशाला यशस्वी फल मिळून देणारी वेदविद्या व पवित्र आणसेही दुर्मिळ ज्ञानी आहेत. यश संस्येवर कोणाचा फारसा भरंवसा राटेला नाही. असें असलें तरी यशमागील तरवे सर्वांना मान्य आहे. यश म्हणजे त्याग जें आपल्याजवळ आहे त्याचा उच्चार उद्देश साध्य करण्यापाठीं त्याक करावा हे सर्वांना मान्य आहे. सनाजसाठीं राष्ट्रासाठीं त्याग करावा ही निदान रोजनी भाषा तरी होऊन बसती आहे. दान हाही त्याग आहे. त्याग शिवाय असाब वा राष्ट्रधारण होणार नाही. धरादाराचा त्याग करून आमचे जगत सीमेवर ठाण मांझून बसले आहेत म्हणूनच ना आपग सुखाचो झोप घेत आहोत व आनंदाने व निर्भयण आपले व्यवहार कीत आडोत? सीमेवर स्वातंत्र्य यश करून त्यांत प्राणाहुति टाकल्यामुळे येणाऱ्या लाटपासुन भारत बचवाणी गेला. पूर्णिम्या यश एवजी स्वार्थाची आहुति घेऊन प्रगती व उक्कीं साधून देणारे यश संमाज राष्ट्र व धर्मकार्यासाठी आज अचिक जल्द आहेत. मानवतेच्या यशांत प्रत्येकाने

ऐपर्वीप्रमाणे योडी मी जरी खार्थीवो आहुति देशावें ब्रत स्त्रीकारले तर जगांत वेधुभाव व माणुसकी निर्भाव होज्यास फारसी उंशीर लागार नाही. महात्माकुळे, आगरकट्ट महर्षी कवे आदिनो आपले दुख खार्थी, मानारेमान व कीर्ति यांची आहुति शैशवेक, यशात दिली म्हणूनच नों आज खार्थी शिरून लोकरी कल्प दुखाने संसार करीत आहेत? उच्चतम आगाला अन्तमामध्ये फर महत्व आहे. ‘न धनेन न प्रज्ञा त्यागे नैकेन अमृतत्वमानुशः’—धनाने नव्हे आणि संतानीतेही नव्हे तर केवळ त्यागानेच अमृतरि�थतीची प्राप्ती होते. एकमेकांच्या त्यागाने एकमेकांच्या जीवनाचे पोषण होते असते. देवाणवेवाण केल्याखेतीज व्यवहार होगार नाही. वाण्याने आपल्याजवळील माल गिर्हाईकास दिला नाहीं तर तो बगागार नाहीं व गिर्हाईकाने आपल्याजवळील पैसा त्याला दिला नाहीं तर तें जगागार नाहीं. एकाने माल दिला पाहिजे व दुसऱ्याने पैसा दिला पाहिजे तरच व्यवहार पुरा होऊन दोन्ही जीवांचे पोषण होईल. परंतु हे दान व अध्यात्मिक दान यांत एक मोठा फरक आहे. व्यवहारांत मी अनुक दिले म्हणून त्याचा अनुक मोबदला मला मिळाला पाहिजे असा चोख हिशोव असतो, तर अध्यात्मिक क्षेत्रांत कोणत्याही मोबदल्याची अपेक्षा नसते. असली तर तें खाच्या अर्थाने दान न द्योतां देंगे बेंगे होईल, दुसऱ्याच्या जीवाला आत्माला संतुष्ट करण्यासाठी दानाची आहुति देंगे ही आधुनिक काळांनील सर्वत्रेषु यज्ञ आहे. जीव आत्मा प्रसन्न झाला की अरमात्मा प्रसन्न होतो कारण जो जीव तोच दिव. ही कल्पना दान यशाच्या बुडाची आहे.

यास्तव संसारांत माणसाने शक्य असेल तित हे दान करीत रहावें. मात्र दमाचा मोबदला मिळाल्याची इच्छा व लोभ ठेऊ नये. प्रकृतीच्या नियमांप्रमाणे जै दिवे त्याचा मोबदला मिळालारच आहे. आपग मात्र तसा लोभ ठेऊ नये. राष्ट्राच्या, समाजाच्या क कुटुंबाच्या धारणेसाठी नानाप्रकारचे दानशळ करतां येऊ शकतील. श्रमदान, अनुदान, वस्त्रदान, जीवदान वैरे यज्ञ संसार कल्प योज्या फार प्रमाणांत करतां येऊ शकतील. दान यशाच्या योगाने आध्यात्मिक, राष्ट्रीय व सामाजीक अंते तिहेरी कार्य साध्य होऊंके शकते. दान यशात त्याची व तीसुद्धा आसली विरहीत त्याची कल्पना असल्यामुळे अनाउतीची आणणास हुक्कुहुक्कु संवय होऊन आपली अध्यात्मिक प्रगती होत राहते. धन, श्रम, विद्या यांच्या दानामुळे मोठमोठ्या संस्था सामाजिक शैक्षणिक व राष्ट्रीय कार्य करीत आहेत. मास्तांतील बहुतेक सर्वजनिक व संस्थांचा उगम कोणाच्याती दानांतून वा ल्यागानून झालेला आहे. दस ती लकडी एकका बोझा न्यायाने क्षुलक दानही मोठ राष्ट्रीय कार्य करू शकेल. आमच्या साक्षर लोकांनी वृद्धीला जरी एकानिरक्षकाला आपण्या साक्षरतेचे दान केले तर केवडे राष्ट्रीय कार्य होईल! पुण्यान्के कै. सानुजे यांनी पैसा फंडा दी येऊना कांडीनित कल्प क्षुलक दानही किती मोठे कार्य? उपाल शकते हे दाखून दिऱ आहे. अरप्रकारे दान लहान वा मोउ कसेहो अनुले

वरी तें एहीक वा पारमा थिक कल्याण साधू शकते. वैज्ञान एंडिक कल्याण साधू शकते द्वार देणारा पारमार्थिक कल्याण साधू शकते. सर्व दानांत अन्नदान वस्त्रदान व विद्यादान द्वी अत्यंत महत्वाची आहेत. शरीराच्या वाढीस अन्नवस्त्राची जरी आहे तर मनाच्या बोषणासाठी विद्येची जरी आहे. एकवेळ विद्यादान नसल तर फार तर लोक आडसुटे राहील पण अन्नवस्त्राविना माणूस जगें कठीण होईल. घासुळे अब वस्त्रदानाची विशेष तरफारी वाचांमी केली आहे. आयल्या धार्मिक कार्यत, उसवांत व कौटुंबिक रीतिरिवाजांत या दोन्ही दानांचा मरपूर वापर पूर्वपार होत आला आहे. यासंवेदी वाचांपतत कों

अन्नदानाचे प्रकार तीन। विशेष नित्य क्षमर्यादारण।

विशेष जें कां अन्नदान। तें केव्हां करावे ॥

घरी सयती बहु आयिा। काळ अनुकूल असलिया।

सदिच्छा मनी झालिया। सहस्रभोजन घालवे ॥

तेंथें उच्चनीय नेद नाही। तें चहूं वरीं श्रेष्ठ पाहीं।

सुष्टु दुष्ट अववेही। योग्य या अन्नदानाते ॥

भंडारा अथवा प्रयोजन। हे याचेच भेद पूर्ण।

पी हें कर्ज काहन। कलं नये कदाची ॥

आता नित्य अन्नदानाशीं। योग्य कोण सांगतो तुजाची ॥

साथिक, तापसी, सन्यासी। तडी तापडी भुकेलेला ॥

मागुलिया को अन्न। ज करिनी विद्यार्दन ॥

ऐशा माधुकल्या लागून। नित्यान्न घालावे ॥

लग्न मैजी कडुशांती। सण ब्रजोद्यापन निश्चिती ॥

या उवध्या प्रसगाप्रती। कार्यिकारण महणावे ॥

या कार्यिकारण प्रलंगस। वाहणे इष्टमित्रांस ॥

आत्यसखे सोयम्भास। आदरे द्यावें अन्न वापा ॥

हे अन्नदानाचे प्रकार। तुज कथले साचार ॥

योग्या नोग्य विचार। तोही दे कथन केला ॥

वस्त्रदानाची हीच थित. हे विसरूं न दो कळांनी ॥

आपुल्या अंगी असल्या शक्ति। परपीडा नित्य निवारवी ॥

—भक्तिलीलामृत

एक काळ असा हैता की आपल्या देशांत सुबता होती. आज भरपूर विक्रीकरण साझत उरतें तें भिळते. पूर्ण दुसऱ्याचें दुःख पाहून डाळ्यातून गंगायमुना वाहत.

वंतःकरणाला पिल्ह पडे. आज परिस्थितीन्या उन्हाळयाने वंतःकरणाचा ओळख अटल्यामुळे येणा यसुना कोरड्या झाल्या आहेत. उदारपणा, दिलदारपणा व माणुसप्रे पूर्वी मोकळ्या यनानें खुल्या वाजारांत वाखरत होती पण आज ही सर्व काळज्ञ वाजारांत गेल्यामुळे अन्नधान्यापेक्षाही महाग झाली आहेत. अदा परिस्थितीत वर्त व वस्त्रदान अदाक्य झाले आहे. सर्वसाधारण माणसाला या गोष्टी करणे आवश्यक नाही. असे असर्व तरी आपल्याकडून होईल तेवढे लहानात लहान दान आपण करीत असावे. बिकट परिस्थितीतच एकमेकांना हात देण्यास, एकमेकांसाठी न्याय करण्यास उत्कृष्ट संघि प्राप्त होत असते. आग, पूर, दुष्काळ वसा प्रसंगी बीरदान देऊन पदरी पुण्य बांधण्याची व सर्वोच्य त्याग करण्याची सुर्योंसंघि चारून केल असते. ह्या मोठ्या गोष्टी सोडून दिल्या तरी आजच्या परिस्थितीतही लहान सदान स्वार्थ त्याग करण्यास निती तरी वाच आहे. उदारणार्थ वाटापद्धतिमुळे विर्माण झालेली परिस्थितीच घेऊ. गरजूना शिघ्रादान करून आपण समान कार्य संभव करून आहेत. शिघ्रा काढीवरील आपणास नको असलेला माल आपण दुसऱ्यास देऊ शकतो. फुक्ट नका देऊ. योग्य भावाने (Controlled) भावाने देण्यास काय इरम्ब आहे, पण नाही एकमेकाला हात देण्याची आमची बृत्तीच मानवकृत चाली आहे. आपल्याला नको असलेली साखर तिची गरज असणाऱ्याला मग तो आपण कोणत्याही नातेवाईंक असला तरी, योग्य भावाने देऊन पुण्य पदरी बांधण्यासेहा अस वारा आण्याच्या आशेनें ती काळ्या वाजारांत विकून टाकण्यात आम्हांला कृप्या वाटते. कांही ल्येक तर असें असतात की तुच्छ नाही मल्य नाही घाल कुच्याला, असे वारून धान्य वा साखर बुडवतात. नाही दान करायचे तर नका करू. पण कराये. पण तें नाही. काळ्यावाजार करतात, दानाचे अगदो उलटे टोक म्हणजे वाजार, दानांत आपण कोणाच्या तरी मुखी अन्न घालतो. तर काळ्या वाजारमुळे सुखांत बाणारे अन्न आम्ही हिसकावून घेतो. नाही पटत तर नका घालू. सुरक्षेत्याकृत जेवायला. पण तो जेवत असलेले अस तरी उडवून देऊ नका. अन्नाचा पण मानणाऱ्या घर्माची आम्ही अनुयायी पण आम्हीच. त्या परब्रह्माला त्याचा हाणात आहोत. एकादा हीने चार रुपव्यासाठी शील विकारे आणि चार पेशायाची काळ्यावाजार करणे दोन्ही सारखेच निय. काळ्यावाजारमुळे आमची मनेही काळी झाली आहेत. दान धर्म नाही करतो आम्हा तरी या निय गोष्टी पासून आपणास अलिस तरी राहतां येईल की नाही? एवढे भेट तरी या निय गोष्टी पासून आपणास अलिस तरी राहतां येईल की नाही? एवढे भेट तरी या निय गोष्टी पासून आपणास अलिस तरी राहतां येईल की नाही? एवढे भेट तरी या निय गोष्टी पासून आपणास अलिस तरी राहतां येईल की नाही?

होतेच. श्रमदानाला पैशाची गरज नाही. ताकद असली की अंग मेहनत करता वेते. गरिबांतला गरीब ठोंब्यांतला ठोंब्या झाला तरी तो निदान श्रमदान करू शकेल है निश्चित. रस्ता बांधणे वा विदिरी तलाव खोंदणे एवढ्याच गोष्टी श्रमदानांत भैतात असे नव्हे. कोणत्याही सत्कार्यासाठी अंगमेहनत करणे म्हणजे श्रमदान, मात्र तें विनामूल्य असावे. अशी पुष्कळ सामाजिक, धार्मिक, शैक्षणिक व राष्ट्रीय सत्कार्ये आहेत की ज्याना आर्थिक परिस्थितिमुळे मनुष्यबळ पाहिजे तेबळे मिळत नाही. आठ-बऱ्याचे काही तात अशा संस्थाना श्रमदान केले तर तें आपल्याला पुण्यकारक व संस्थेला प्रगतिकारक नाही कां होणार आज चांगल्या कायाला निःस्वार्थी स्वयंत्रेवक मिळत नाहीत अशी रथित आहे. श्रमदानानें ती आपण दूर करू शकतो. आम्ही सुटीचे दिवस खुस-खुशीत, गुलशुलीत कथा काढबन्या वाचव्यांत वा शोपा ताणण्यात व्यतीत करू परंतु थोडी शीहि अंगमेहनत करण्यास तयार होणार नाही. नाना विद्या पारंगत अदी पुष्कळ माणसे आपल्यांत आहेत. होतकरू हुणार गरीब विद्यार्थ्यांना त्यांनी विना मूल्य थोडेपार विद्याज्ञान केल्यास केबळे तरी शैक्षणिक कार्य सांघले जाईल. मोठ-मोठी दाने न करतां आली म्हणून स्वस्थ मेवढतां शक्य होईल त्याप्रकारचे व कल्य प्रमाणांत एकमेकास दान करीत राहिल्यानें व्यक्तोची, समाजाची व राष्ट्राची मानवतेच्या दिशीने प्रगति होत राहील. शिवाय श्रमदान वैरे करतां शांत-पण, संयम, माणुसकी यांने घडे आपणास मिळत राहतील व संतारांत परमार्थ छसा साधावा याची हातोटी आपण हस्तगत करू शकू. अशा प्रकारे प्रत्येक उंसारी व्यक्ति मनांत आणील तर दानाच्या रूपाने काहीना काही सत्कार्ये नेहमी करू शकेल. मात्र दान सत्पात्री असावे. हल्लीच्या आरारथिरीत सत्पत्र ओवरबूथेणे कठीण आहे. अनभान्याप्रमाणे समाजांतही सुषुङ्ग छुषुङ्गे ढोगी यांची भरपूर भेसल आहे. खडे, पाकड, काड्याकुड्या निवडून टाकून शुद्ध स्वच्छ घान्य घेण्याचे चातुर्य आपल्या अंगी असणे जरूर आहे.

देहप्रारब्धामुळे कित्येकांना अधिकार प्राप्त होतो. त्यांच्या हाती सत्ता असते. ते दुरुच्चावर हुक्मत चालवू शकतात. पैशामुळे सत्ता मिळू शकते व सत्तेमुळे पैशा मिळू शकतो, असें असेल तरी सत्ता ही लोककल्याणासाठीं वापरायचीं असते. पैशे स्वल्पाविष्यासाठीं नव्हे. यामुळे लाचलुचपत्र घेऊन व्यवहार करणे म्हणजे सत्तेचा इरुपयोग करणे होय. सत्ता ही दारूपमार्जे मादक आहे. तिने कैफ येतो, निश्चया बादांत भाणूस पशु बनून वाटेल ते अन्याय करण्यास प्रवृत्त होतो. सत्तेच्या आवर्ती-वावर्ती चोर, लुच्चे, लबाड यांचा गराडा असतो व सत्तेचा उपयोग करून घेऊन आपले डाव साधण्याचा त्यांचा सर्वत प्रवत्त चाल असतो, त्यासाठीं अधिकान्यात्मा नाही आमिषे दाखवून अधिकान्यावर आपले वर्चेस्व स्थापन करण्याचा

ते प्रथमं करीत असतात् । अधिकान्याच्या आसनाखालीं सुमोजाला
वेळप्रसंगी खुद अविकान्याला हि दंश करणे रे सर्वं दिच्चु असतात याची दस्तल
अधिकान्यानें घेतली पाहिजे. स्तुतिपाठक हा सर्वोत्तमोठा सुरुंग आहे हे विसरु नये.
कसा लोकांना बळावूं न दण्याची दक्षता घ्यावी. अधिकारी हा कोणचा सरी नोकर
असतोच. नोकरीबद्दल त्य ला मोबदला मिळतो. ड्या कामासाठी आपण पैसा घेतो ते
काम जबाबदारीनें शक्य होईल तितके चेस्व करणे हे आपले कर्तव्य आहे. कोण-
तीहि सत्ता आपल्या हातीं असो. आपण आपले काम प्रामाणिकपणे लोककल्याणाच्या
हस्तीनें व पैद्याकडे नजर न ठेवतां केले पाहिजे. स्वर्णन बाबांनी चांदोरकरांना
सांगितले.

हाती कांहीं असलीया सत्ता । तिचा दुरुपयोग न करणे सर्वथा ।

न्यायास्तीं बैदतां । लांचलुचपत घेलं नवे ॥

स्या कार्याची जबाबदारी । नेमिली असे आपुले शिरी ।

ते कार्य उत्तम करी । वाहून काळजी तयाची ॥

भक्तलीलासृत

सत्ता असणाऱ्या मुण्डाला लोककल्याण करण्याची सुवर्णसंप्रि प्राप्त क्षासेली
असते. तिचा फायदा घेऊन इतराचे कल्याण साधावें तसेच आपला संसार सुखाचा
करून आपल्या मुहांबाळांचेहि कल्याण करावें. असें न केले तर देव दतो व कर्म
नेते असे होईल. सत्तेवर आरूढ होणे म्हणजे अघःपाताच्या कड्याच्या काठाला उमे
राहणे होय. यामुळे एक वेळ लोककल्याण नाहीं झाले तरी चालेल पण अघःपात दोऊ
देऊ नये.

अन्नाप्रमाणे पोषाकालाही अध्यात्मांत महत्व आहे. थंडी वारा ऊन पाऊस
यांपासून रक्षण होण्यासाठी वसाची, पोषाखाची जरूरी आहे. शरीर ग्रस्तार्थ पोषास
बसा धारण केला जातो तसा तो खरे रूप लपविष्यासटींवी घरां केला जातो.
यामुळे पोषाख धारणेमध्ये खरे खोटे मिसळलेले असते. ब्रह्माल्य जसे मायेचे
आवरण तसे शरिराला पोषाखाचे आवरण; यामुळे पोषाकांत मायवीणा असू
शक्तो. अन्नानें शरीर व मन बनते तर पोषकानें माणसे बनतात. ठाकटीक
पोषाक माणूस करूं शक्तो. जसा देश तसा वेश. जसी हवा तसा पोषाक
कहुमानाप्रमाणे, साभाजिक व राष्ट्रीय रीतिरिवाजास घरून पोषाक असावा लागतो
अमेरीका वा इंग्लंडला गेल्यावर तेथील हवामानास व रीतिरेवाजांस अनुसरून
पोषाख वापरणे उचित होईल. पण तीच गोष्ट भारतांत योग्य होईलच असें नाहीं.
कांहीही कारण असले तरी पोषाख साधा नीट नेटका व स्वच्छ असावा, लोकांना
आपण पैसेवाले आहेत असे भासविष्वासाठी पदराला खार लावून श्रीभंती कपडे
बाघरणे सर्वथेव अयोग्य आहे. अचावर शरीर पोसले जातें तसे कपड्यावर विशेष

कांहीं प्रोसले जात नाहीं, कांहीं असलेच तर तो अहंकार, योग्य स्वाध्यापिष्ठांत एक वेळ नार पैमे ज्ञास्त स्वर्च केले तर हरकत नाहीं पण बाजबीपेक्षां फाजील कपड्यांन पैसा घालविगें हें शहाणपणा नें नाहीं. कारण शरिराच्या मजबुतीकर ज्ञासे आपले जीवन अवलंबून आहे तर्हे कपड्याच्या सुंदर व झक्पक्पणावर जीवनाच्या कांहीही भाग अवलंबून नाहीं, थंडीवारा निवागण्याइतपत व समाजात ठाकठीक दिसण्याइनका पोषाक असला म्हणजे पुरे सुंदर दिसण्यासाठीं वा दुसऱ्यावर छाप शाळ्यासाठीं पोषाक करणें हा ढाँगीपणा आहे. ढाँगीपणास अंती कडुफळे येतात. पोषाकाच्ये शाळ लुव्या लबाड व ठऱ लोक नी इतके साध्य करून धेतले आहे कीं ते आपल्या वेशभूषेच्या जोरावर लोकांना ठक्करीत असतात. यामुळे समाजात स्वर्चसाधारणरिला प्रचलीत असलेल्या पोषाका व्यतिरिक्त जादा वेशिष्ट्यपूर्ण कोणाचा पोषाल दिसला तर त्याच्याशी सावधगिरीने बागणे हें आज्ञाच्या परिस्थितीत शहाणपणाचे आहे. पोषाकाचा उपयोग व दुरुपयोग दोन्हीहि समाजात चालू असल्यामुळे संसरी द्यो मुर्खांनी सावध असें उचीत आहे छान छोकीचा उत्तान पोषाक करून दुसऱ्यास यापास परावृत्त करणें व त्याच्या मनात नको ते विकार उत्पन्न करण्यास कारणीभूत झेणें हें स्वता पाप करण्यापेक्षां अधिक निश्च आहे. हा समाजदेह आहे. अशा प्रकारच्या पोषाकाने तो करणारा व पाहाणारा दोवाची मने स्वच्छ पाण्यांत माती शिरल्यामुळे ते गढूळ व्हावे त्याप्रगणे होउ असतात. अध्यात्मिक प्रगतीष हा ओठा अडथळा आहे. यामुळे पोषाक असा असावा की ज्या योगे तो करणाऱ्याचे व तो ज्याच्या दृष्टीस पडेल त्याचे मन प्रसन्न होईल, आनंदी होईल, योग्य व नीटनेटक्या पोषालामुळे आपण स्वतांचा व इतरांचाही आनंद व प्रसन्नता दिगुणीत करू शकतो. ही आनंदाची उपासना आहे म्हणजे ईश्वराचीच उपासना आहे; कारण तो सद् चित् आनंद आहे.

बाजबीपेक्षां फाजील देख। न करावा पोषाक।

अहेपणाची शांक। आणुन तोरा दावू नको॥

असें वाबा सांगतात,

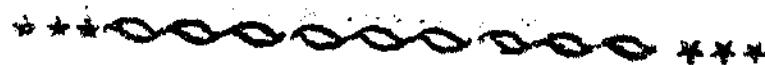
भगवंताला सर्वत्र पहा

—स्वामी विवेकानंद

“ हे पृथ्वीवरील देवतांनो ! तुम्ही पापी ! मनुष्याला पापी म्हणाऱ्ये हेच मुळी पाप आहे. मनुष्याच्या खन्या स्वरूपावर हा मिथ्या कलंकागेप मात्र आहे ”—१८९३ साली शिकागो येथे भालेह्या सर्वधर्म परिषदेत स्वामी विवेकानंदानीं पृथ्वीवरील सगळ्या मानवांना उद्देशून उच्चारलेले हे चैतन्यमय शब्द आहेत, समस्त मानवजातीला तिच्या घटार्थे स्वरूपाची जाणीव करून देणारे हे निरंतर सत्य आहे. माणूस हा मूलतः पापी आहे आणि माणसाचा पापांतच जन्म होतो व पापांतच तो मरतो अशी कल्पना असणाऱ्या लोकांचा भ्रम दूर करावा या उद्देशाने स्वामी विवेकानंदानीं ही दिव्य वापी उच्चारली, त्यांनी स्वतः आपल्या दैवी स्वरूपाला ब्रह्मस्वरूपाचा, साक्षात्कार करून घेतला आणि स्वतःच्या अनुभवाच्या आघारावर त्यांनी या सल्याची घोषणा केली. ‘ वेदाहमेत पुरुष महान्तम् ’—‘ त्या परमुरुषाला, त्या ईश्वराला मी जाणले आहे, त्याची मला प्रत्यक्षानुमूलि झाली आहे, असेही तीठोक्तपणे आणि निःर्बिद्ध शब्दांत सांगणाऱ्या ऋषीप्रमाणे स्वामी विवेकानंदानीं आपला अनुभव जगासुमोर मांडला आणि हात अनुभव प्राप्त करून घेण्यासाठी त्यांनी जगाला आवाहन केले. जी घटना एकदां घडली ती पुनः घडू शकते आणि म्हणूनच ऋषीना जो साक्षात्कार झाला तो सर्वांनाच निश्चितपणे होऊ शकतो असेही स्वामी विवेकानंद म्हणत. ‘ Do not seek God, but see God ’—‘ ईश्वराला शोधू नका त्याला प्रत्यक्ष पहा ’ असेही त्यांनी एका ठिकाणी म्हटले आहे. ईश्वराला तुम्ही कुठे शोधाल ? ईश्वर सर्वव्यापी आहे तो जिथे नाही असे एखादे तरी स्थान आहे काय ? आपले डोक्ले उवडा आणि स्थाला सर्वत्र पाहा. सगळ्या घरांचे सार हेच आहे. स्वतःमघोल ईश्वरा पाहा, इतर सर्व कलुमघोल ईश्वर पाहा, आणि भ्रमातून मुक्त ब्हा. स्वामी विवेकानंदानीं उपदेशी-लेस्या चैतन्यमय घरांची हीच मुख्य शिफ्टिंग आहे.

सर्वांच्या ठायी मूळतः ईश्वर वास करीत आहे हे ज्या अर्थी सत्य आहे त्या अर्थी मनुष्याला पापी किंवा दुष्ट म्हणणे चूक आहे. माणसांच्या ठायी जें कांही वाईट किंवा पापयुक्त दिसतें तें केवळ वरवरचे आवरण आहे आणि या आवरणाला ईश्वरत्व विद्यमान आहे. कांही माणसांवरील हे आवरण पातळ असेल. आवरण जाढ असो क्यों पातळ असो, तें पूर्णपणे नाहीसें होऊ शकते, अंधार कितीहि दाट अलूब बरी दिवा आणतांच तो जसा तात्काळ नाहीसा होतो तसेच अग्रान्तीचे अवकाश कितीहि दाट असलेले तरी ज्ञानाचा प्रकाश आणतांच अज्ञान पूर्णपणे नाहीसे-

भागवत धर्माचा प्रसाद

०४ चहारामध्ये सुखच काय तें साध्य अशी समजूत नाहीं, व आपल्या ठिकाणीं जे गुणसामर्थ्य आहे त्याचा पुर्ण विकास व्हावा आणि बीजलूपी सामर्थ्य। व क्षमता आढवावी याच हेतूने वर्तन होत असतें, हे मागील प्रसंगीं दाखळून दिले. आपल्या अंगांत जीं उपयुक्तेचीं लक्षणे असतात त्यांच्या समुच्चयाचा विकास व्हावा आणि क्षमता दृद्धेगत होत जावी, हेच एक साध्य आहे; सुखदुःख हीं केवळ साधने आहेत; सुखाच्या उपायांनीं तें साधत असेल, तर ठीकच; परंतु दुःखाच्या उपायांनींच साधत असेल, तर दुःख सोसलैं पाहिजे व तें आपण सोशीतही असतों, हे उष्टु आहे. ग्रेमाचे संबंध व तज्ज्ञ्य व्यवहार घ्या, किंवा देवघेवीचे व्यवहार घ्या, त्यांचे शुद्ध स्वरूप अथवा त्यांचा पाया हाच आहे; हा नियम सर्वत्र लागू. अन्य केवळ अपवाद अथवा

होय. स्वामी विवेकानंदांनी स्पष्ट शब्दांत संगितलैं आहे कीं वेदान्त हीं पापाचे अस्तित्व मानीत नाहीं, तर अशानाचे अस्तित्व मानतो आणि हे अशान शानाने दूर होऊं शकतें. एखाद्या गुहेत हजारो वर्षांचा अंघार असला तरी प्रकाश असतांच तो पूर्णपर्यंत नाहींसा होतो. म्हणूनच स्वामी विवेकानंद आपल्याला समितात—

“अशान हेच या सर्व बंधनाचे कारण आहे. अशानामुक्तेच आपण बंधनांत फडतो. शानाच आपल्याला या बंधनांतून मुक्त करील, आणि हे ज्ञान किंवा प्राप्त होईल? तें आपल्याला ईश्वराच्या उपासनेने प्राप्त होईल, तें आपल्याला ‘सर्व जीव ईश्वर ईश्वराचीं मदिरे होत’ या भावनेने सर्व जीवावर प्रेम केल्याने प्राप्त होईल ईश्वरच सर्व जीवांमध्ये वारु करतो. याप्रमाणे उत्कट ईश्वरमक्कीने ज्ञान लाभेल आणि अशान नाहींसे होईल. मग सर्व बंधने नष्ट होतोल आणि मनुष्य मुक्त होऊन होईल.” असा हा-मक्कीचा, शानाचा, चैतन्याचा घर्म, माणसांमधील उच्च उच्छ्वसा नाहींशी करील; माणसांमधील ‘न्यूनतेच्या रंडा’ची भावना। म्हणजेच मी पारी आहें, मी हीन आहें, मी काहीच करूं शकत नाहीं ही भावना दूर करील.

प्रमाद होत. आई बाल्काविषयी निष्ठुर; मातेची आज उल्लंघन करण्याचा निश्चय असुणारा मुलगा; पतीला पाहून कपाळास वांठ्या पाडणारो बायकी व फळीशी कटोर पणानें वागणारा पति अशी स्थिति कधी कधी दृष्टीस पडते; ते अपवादच मृणावयन्त्रे आपले जीवन दुसऱ्याच्या उपयोगी पडावे, हीच मनाची धांव व व्यक्तिगत योजना दिसते.

तशीच योजना अध्यात्मांत दिसते. व्यवहारांत अस्थात्मज्ञान येत नाही व चांगला अभ्यास होत नाही, तर तो व्यवहारच सरा नव्हे. श्रीकृष्णाने अर्जुनाल्य ज्ञो मगव इगीतेंत उपदेश केला आहे त्यांत कर्मफलत्यागाची मात्रबरी सर्वंत अधिक सांगितली आहे. कर्मफलत्यागाचा अर्थ वामनांनी सुखसृहात्याग, म्हणजे मुखाच्या इच्छेचा त्याग, असा केला आहे. गीतेमध्ये कर्मयोग, व कर्मत्याग म्हणजे कर्मसंन्यास या दोन गोर्ध्वंचे प्रतिपादन केले आहे. आनंदग, इष्टमित्र, गुरु व गुरुपुत्र असांचा प्राणनाश आपल्या हातून ज्या युद्धांत होणार, त्याला श्रीकृष्ण आपणास उनुक करू पक्षाने असें वाटून ज्यास आपण स्मशानैराय म्हणूं तशा प्रकारचा उद्देश असूनाच्या अंतःकरणात उत्पन्न झाला. त्याची वित्तवृत्ती करपली; परंतु उदी वित्तवृत्त फूरपली वहती तोंपर्यंत तो खरा कर्मसंन्यास नव्हे. कर्मयोग व कर्मसंन्यास यांची सांगड घटून घावी याच हेतून गीताशास्त्राची उत्पत्ति झाली. श्रीकृष्णाने जनापेक्षां अभ्यास अधिक, अभ्यासाहून ध्यान आघक व सर्वंत कर्मफलत्याग उनम ओऱ्युतेचा ज्ञाने सांगितले. या उपदेशांत कर्म म्हणजे जे कर्मठणाने करू जाते त्याचा ज्ञानाच नाही, हे ध्यानांत ठेवण्यासारखे आहे. परमेश्वराच्या अर्नत गुणांतून एके क्षमा घरून, त्यालच प्राप्तान्य देयाकडे सांप्रदायी धर्मचा कल असतो. आपणांस ज अपूर्ण शान झालें असें त्यांतच मग्न होऊन एका ढुवळ्यानै ढुसन्या ढुवळ्यास नांव ठेवाव अशी गत यांच्यामध्ये परपरांविषयी होत असते. शान किंतीही प्राप्त झालें, तरी तें अभ्यासाशिवाय रित्यरवत नाही; यावरून अभ्यासाची श्रेष्ठता सिद्ध होते. अभ्यासाचा ल्य कोठें ती लगलाच पाहिजे व तो ध्यानांत आज्ञा पाहिजे तसेच ध्यान सर्वंत्र सर्वकाळ राहत नाही; तें वृत्तींत रित्यर राहिलें पाहिजे व तें कर्मफलत्यागाशिवाय होत नाही. म्हणूनच कर्मफलत्यागाची योग्यता जाखी सांगितली जाहे. गीतेतील उपदेशाचा उपरंहार अठरांच्या अध्यायांत केला आहे व त्यांच सिद्धांत हा आहे की, कर्मयोग व कर्मसंन्यास यांची सांगड घातली पाहिजे असा बोध करू आहे. कर्म तर करावयाचे आणि तें करीत असतां मुखसृहतेचा त्याच क्षयावयाचा, हे कसें होईल? तर श्रीकृष्णाने अर्जुनास उपदेशित्याप्रमाणे परमेश्वराच्यां यांचा सर्व कांहीं अर्पण केल्यानै प्रत्येक कर्म देवाला अपेण कृतयेण; असें झालें म्हणजे कर्मयोगाचा व कर्मत्यागाचा, अथवा कर्मफलत्यागाचा, एकवटका अथवा सांगड शाळी. हाच गीताशास्त्राचा व मागवतवर्मांचा अमोलिक प्रापाद होय. इतर सांशद्युयी वसांत व घर्मपुस्तकांत यांगल्या आसा, उपदेश, अथवा यांवरी अवली तरी

त्यांची योग्यता या उपदेशाच्या मानानें पुष्ट कर्मी. सुखाची इच्छा सोहून दे आणि सर्व कर्माचे प्रकाशन परमेश्वराच्या टिकार्गी कर या श्रीकृष्णवाणीची महति अप्रतिम आहे. ते प्रमाणभूत घेतले तर शब्दप्रमाणांमध्ये, म्हणजे आतवाक्यांमध्ये, खालून शेष-स्कर हुसरे मिळण्यासारखे नाही. इतर धर्ममार्गाविषयी कोणीही व्यक्तीने अशब्दकू असाऱ्ये, अथवा निर्भरत्यना करावी असें नाही; उलट खरा मार्ग आपणासुच समजाचा असा अभिमान आपल्या ठारी बालगू नव्ये, असाच श्रीकृष्णाचा बोध आहे; व वै त्या महात्म्याचे प्रमाणवाक्य आहे.

अव्यालिक दिशेविषयी विचार करितां आपशी जोपर्यंत सुखाच्याच इच्छेने कर्म करण्याकडे प्रवृत्ति आहे तोपर्यंत आपण या मार्गातिच नाहीं, व आपल्याठारीं धर्मविषयी असतां अधर्माचे वितान ज्ञाल आहे, असेच समजें पाहिजे. सुखग्रस्त्यर्थ पुण्यकर्म करावे, मग ते सुख ह्या लोकांचे असो, किंवा स्वर्गलोकाचे असो, असें झटके म्हणजे जे भगवद्रीता प्रमाण मानितात ते म्हणतील की, हे सर्व अन्यथा प्रतिपादन आहे. अग्रिष्टोम वैरे केल्यानें स्वर्गसुख मिळावें अशी जर इच्छा असेल तर भगवदीता प्रमाण धरितात ते म्हणतील की, हे आम्हांस पसंत नाहीं. सुखाची कसोटी खाली म्हणजे प्रत्यक्ष सुखाला, किंवा कर्ममार्गाने सांगितलेल्या सुखाला शीरमानानें असा चिचार सहज मनांत येतो; व तो आला की पापवासनेला आंत शिरवयास अवकाश मिळतो, आणि अधिकारमदानें, द्रव्यमदानें, अथवा समर्थ्यमदानें विषयभोगाची महती वाढू लागते. एहिक सुख मोठे, किंवा खर्गसुख मोठे हा विचार मनांत आला म्हणजे तराजू खरून पारण्यामध्ये वजन घालण्याचा प्रकार होतो, व स्वर्गसुखाच्या बाजूला कापसाचे हलके वजन पहून एहिक सुखाच्या पारण्यांतले लोखडाचे भारी तोल आम्हांस आपल्याकडे वळवून खालीं दहपून टाकते शतावता, सुख साध्य म्हणून चालण्याने दिशाच चुकते. मनुष्याची दिशा सुखप्राप्त्यर्थ सर्व कांहीं करावयाचे अशीं ज्ञाली की, नुकतेच वर सांगितलेले प्रमाद व्हावयाचे. ज्याने शुद्ध वर्तन व्हावयाचे नाहीं ते ज्ञानही अशुद्धच म्हणण्यास हरकत नाही. सुखप्राप्तीचीज इच्छा खरून चालण्याच्या हातून सदाचरण घेतो, अथवा अैषधं गोङ्ड करून झिले असतां तें पर्यकारी होतो, तो भाग निराळा; परंतु जोपर्यंत सुखच प्राप्तव्य असा समाविष्ट आहे, तोपर्यंत सुखाच्या साक्षतेचा विचार येऊन अंतःकरणाची शुद्धता व्हावयी तरी होत नाही. कर्ममार्गाने सांगितल्याप्रमाणे चंद्रशेक, सूर्यलोक मिळत असले, तरी तें कांहीं सरे प्राप्तव्य नाहीं. भगवद्रीतेते सांगितलेल्या ज्ञान, अम्यास व ध्यान या एकावर एक पायन्या चहून गेले असतां शेवटली पाररी, कर्म करात असतां कर्मफलाचीं, म्हणजे सुखाची, इच्छा चोढली पाहिजे, ही आहे; म्हणून कर्मफल त्यांच्याविषयी ज्ये बोध केला आहे त्यातच मागक्तवर्माचे मुख्य गृहत्य आहे; आणि सर्व लोकांस दिग्गंग दाखलिण्याचा अथवा उर्द्देश करण्याचा, जो येत अधिकार

मागवतधर्मात्र आहे तो याच रहस्यानें येतो. तें रहस्य हेच कीं, 'कर्म कर, परंतु परमेश्वरांच कर, 'आपल्याकीं कर्मठषणानें चालणारेही 'न मम' असें श्रौतस्त्रिकर्म करितांना म्हणतात; परंतु असें करण्यानें गीताशास्त्रानें सांगितलेल्या दिशेचा तोडाव उच्चार जात्र; होतो. मुख व दुःख यांतून जें येईल तें मला मान्य आहे. तुल्य (परमात्म्याल्य) अर्पण असे कर्म होऊ दे, अशी. अंत करणाऱ्यी बुर्चि नसते, शानमार्गी लोक आम्हांला जन्ममरण नको, यांतून सुटका व्हावी म्हणून प्रकृत करीत असतात; परंतु तुकोवासारखे भागवतधर्माचे अनुयायी सात्रु देवापाशां शायंना कृतित ती अशी—

हेचि दान दे गा देवा । तुझा विसर न व्हावा ॥ १ ॥

गुण गाईन आवडी । हेचि माझी सर्व जोडी ॥ २ ॥

नलगे मुक्ति धन संपदा । संतसंग देई सदा ॥ ३ ॥

तुका म्हणे गर्दवासी । सुखें घालवै आम्हास ॥ ४ ॥

ते मागतात कीं, देवा, मृत्युज्ञो मी आम्हांस जन्म दे; परंतु तुझी सेवा व संतसंग खडैल असें कर. या एका जन्मांत सर्व कर्मे देवाला अर्ण व्हावा तशीं हंत नाहीत; म्हणून तें करण्याची क्षमता अंगीं येण्यासाठी पुनः पुनः मृत्युज्ञी जन्म ज्ञाला दी हरकत नाहीं, असें ते संगतात. सुखसृष्टी व दुखल्यागाची इच्छा न नो. गीताशास्त्राच्या धायावर हा सिद्धांत रचलेला आहे व त्याचें बारकांन मनन करण्यासारखे आहे. एकदीने विकास, प्रभाय व क्षमता हीं साध्य हेच खरे आहे तें कोणत्या मार्गांन तोळ ह्याविषयी मतभेद असू शकेल, परंतु साध्य अथवा प्रातव्य काय, याविषयी दृश्य का नसावा. खोणताही संप्रदाय असला ती त्याचेपासून आग्रह, द्वेष, व आसक्ति हीं दूर ज्ञाला नाहीत, तंपर्यत त्यामुळ मनाची खी उन्नति व धर्मसंबंधांने प्रगति ज्ञाली नाही. असत्र समजूल पाहिजे. च.ग.वा. रुणाचा विकास, शुद्धपणा, मंगलपणा हे वा. न परिमल सुटेल, छाया होईल असेंच धर्मरहित उस्तें पाहिजे; सांप्रदायी धर्मपासून हा भाग सिद्ध होत नाही. सुखप्राप्त्यर्थ धर्मचिरण कुरावै, अशी ज्या धर्मत अथवा धर्मपथत समजूल असेल, तो धर्म अहुद्वच व केव्हांना कव्हां तरी नाश पावणार सुविप्राप्तासां सर्व कर्मप्रदृति असें हीच खरे अळचण आहे. प्रत्येक कर्म देवाकरतां आहे; 'न मम,' माझे अथवा मज्जीयर्थ न व्हावे, हा गीताशास्त्राचा व भागवतधर्माचा उद्देश निरंतर लक्षांत वागविद्य असतां परमात्म्याशी होण र ऐक्य खरे, बेदात्याचे ऐक्य केवळ तत्त्वैक्य. साराश, धर्मपणे अनुसरण करून परमेश्वराच्या कहां रुणाचें शान ज्ञाल, तरी प्रातव्य हातस आच नाहीं, असे म्हटै पाहिज. वहवाईप्रमां साधन अनुरुद्ध असर्ताल, तरनुरुप मुरुवा, शास्त्रा, वगरे सुरुणाचा विकास तसेच फैलाव हाणे देच खरे प्रातव्य.

नामदेवांची वाणी

(अनुवादक : गणेश विष्णु कविटकर, एम. ए.)

: ३४ :

धूप दीप आरती तुम्हारी

हे प्रभो मुरारी ! तुम्हाला धूप व दीपारती करण्याकारीतां कोणती सामुद्री घेऊन मी सेवा करूं ? अउरामार वनस्पती ही तुमच्या शरीरावरलि केशपंक्ति आहे, तर मग तुम्हाला वाहण्यासाठी फुळे कोठून आणूं ? संपूर्ण क्षीरसागर हे तुमचे निवासस्थान आहे, तर मी तुम्हांला नैवेद्य अर्पण करण्याकरितां दूष कोठून आणूं ? अनेक कोटी वाढें तुमच्या गुणाचा जयजयकार करीत आहेत, मग कोणती झांज तुमचा जयजयकार करण्याकरितां वाजवूं ? एकूण एक शरीरामध्ये अंतर्यामीत्वाबूऱ्य तुम्हीच भोग घेत आहांत ! तर मग कोणते साहित्य घेऊन मी तुम्हांला विलाप व्याप भोग चढवूं ? संताच्या सहवासांत राहून नामदेव प्रभुंचे गुणगान करीत आहे. व शणाक्षणाक्षम हे प्रभो ! तुला अभिवादन करीत आहे.

: ३५ :

मेरी कवन गति गुसाई

हे मगवन्ना ! तुझ्याविना मला कोणाचा आधार ? तुंतर जगद्वंद्य आहेत. घर्महीन, आचारहीन असा मी तुझी सेवा करण्याचे विसरून गेलो. मी केवळ पतितच नव्हे तर मझपतित आहे. जे जे पातित असूनहि तुला शरण आले वै जगात कीर्तिमान झाले. हे जाणून हे सर्वज्ञ ईश्वरा ! दयाकु परमेश्वरा !! मी प्रार्थना करतो की मी मोठा दुष्कर्मी आहे आणि सुकल रहस्यांचा ठाव घेंगरे आपला नामरेवांचा एकमेव आधार आहांत हैं तुम्ही जाणतच आहां.

...-...

: ३६ :

भले विराजे लम्बकूनाथ

हे स्वामी ! पाय 'पातळांत' डोके स्वर्ग शिखेवर आणे योजनोगणती. लांब हात उळाला आहेत असे लम्बकूनाथ म्हणून आपण वरेशोभतां !! शिवसनकादिकाना आपल्या अंत लागत नाही. आपल्या सोबत सद्गुरुक मित्र म्हणून पाक्षिराज गऱ्ड विराजत आहे. नामदेवांचे आपणच स्वामी आहात. तेहां मला सुनाथ करावै.

३७

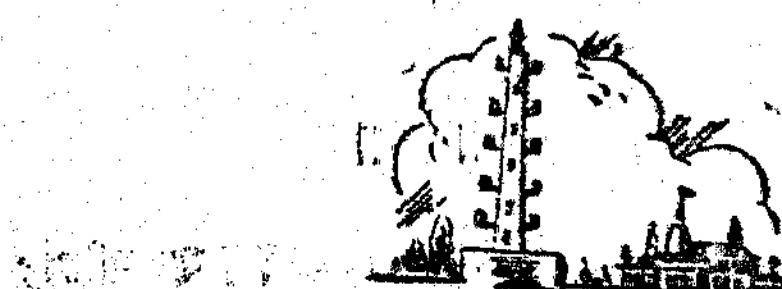
रुडो ठाकुर रडवो

सर्वश्रेष्ठ देवरायाची भक्ति करा. कोणी रूपवान असो, कोणी गुणवान असो
ईश्वरभाक्ति नसेल तर तो मेल्यासारखा होय. पाणी घुसल्याने तून निघत नाही
किंवा वाळू रगड्याने तेल काढता येत नाही. तदृत सौन्दर्य, उण आणि विद्युत
या बाब्य साधनांनी परमात्म्याची प्राप्ति होत नाही. जो पुढी परनारीच्या सहचासांत
रंगून जातो, तो दुर्दैशीप्रत जातो. जो नाम-जप करीत नाही त्याला मनःशाति प्रस्तु
होत नाही. मुख्याने नुसते वेदपठग करून काय उपयोग? नामदेव म्हणतात, ईश्वरच्या
ठिकाणी चित्त अनुरक्त होईल तर सहजावस्थेप्रत नेणारा मार्ग तुम्ही चहून बाल.

: 36 :

रे मन तेरो कछु नहीं

अरे मना ! तुला आपले म्हणून म्हणतां येतील असे या जगांत कांदी नाही. मम अमानें कां भ्रान्त झालास ? तुझ्या दृष्टीत जे कांदी पसरले आहे ती सर्व मानव आहे. तो परमात्मा अद्वितीय असा एकच आहे. त्यांत दुजेप्रा अगर भेद नाही. हे ज्ञागून व सर्वांमध्ये आपण आहेत हे ओळखून मी आत्मतत्वाला जाणावे. प्रत्येक शरीरामध्ये जे भिन्नत्व दिसते तें सर्व तूंच कस्तिपलेले आहे. हा त्रुष्णक कल्पनाविलास आहे. हे जै सर्व दिसते तें ह्या ब्रह्मांत किलीन होऊन एकरूप होणार आहे. ज्याप्रमाणे पाष्यावरील तरंग निरनिराळे दिसून शेवटी पाष्यमध्येच एकरूप होतात आणि त्यांचे निराळेपण राहात नाही. मृग काय, किंवा मानव काय ही सर्व आत्म्याचीच रूपे होत. येथे विचार केल्यास मीच माझा सेवक आणि मीच याच्या गुरु असे कळून येईल. जेथे अंधकारानंतर प्रकाश आहे तेथे माझे वास्तव्य आहे. तेथे विनाश वा मरण नाही. नामदेव म्हागतात, माझी बात परब्रह्म आहे. मी परब्रह्मांमध्ये मिळून घेलौ आहे आणि परब्रह्मच होऊन राहिलो आहे. अशा प्रकारे मन फरमेश्वराच्या आनंदाने परिपूर्ण झाले अर्थात् मनाचे समाधान मनाकळूनच द्याले.

श्रीसाईबाबांची आरती

ओवाळूं आरती माझ्या सदगुरुराया, हे साईराया.

भक्तहितासाठी किती शिणाविली काया ॥ १ ॥

बहनी कितीका दाखविले तू रौद्ररूप

अंतर देवा असे आपुले अति प्रेमरूप

देऊनी उपदेशाने भक्ता सन्मार्गा लाविले,

केवळ होतां दर्शन आपुले रोग जाती विलया ॥ २ ॥

संकट येतां लोक धांवती तवचरणापाची

त्या सगळ्यांसी लवलाहि तू दिलासाहि देसी

जामस्मरणे तुश्चिया देवा रोग पल्ले विलया

तुझ्याच रूपे धांवत घेई तो पंढरीराया ॥ ३ ॥

कितीहि येवो दुःख अम्हावर नाम तुझ्ये घेऊं

कितीहि श्वाले क्लेश आम्हांला पाय तुझ्ये ध्याऊं

तुझ्याचाच्चुनि नसे आम्हांला दुजा कोण वाली

महणुनि देवा तवपायावर ढेवियली डोइ ॥ ३ ॥

—सौ. श्री. शहाते

‘धांव घेई समर्थ साई’

धांव घेई समर्थ साई

निवारी संकट तू मर आई ॥ ४ ॥

आळवितो मी तुजला साई

करी कृपा तू मजवरी आई

दीन दयाला समर्थ साई

आथ्रय दे मज तुझ्या पार्यी ॥ ५ ॥

या भक्ताला तुझा आसरा

तुझ्या वीणा कुणी नाहीं दुसरा

सखा धांवतो तुझ्या मागुता

हात देई मज शिरडी नाथा ॥ ५ ॥

कविः— सखाराम र. बोन्द्रे
भेदशी

Books published and Sold by Sai Baba Sansthan, Shirdi

श्री साईबाबा संस्थान, शिरडी संस्थेतर्फे प्रकाशित
व विक्रीकरितां ठेवलेली पुस्तके

(१)	श्रीसाईसच्चरित्र (मराठी)	श्री. दामोळकरकृत	७-००
(२)	„ (हिंदी)	श्री. ठाकूर	४-५०
(३)	„ (गुजराथी)	श्री. सोमपुरा	३-७५
(४)	„ (इंग्रजी)	Shri Gunaji	४-००
(५)	„ (Kannad)	N. S. Anantha Raum	३-००
(६)	Glimpses of Indian Spirituality - by Pradhan		१-००
(७)	Glimpses of Indian Spirituality (Telgu)		१-००
(८)	श्री साईलीलासृत (मराठी)	श्री. आगास्करकृत	२-००
(९)	„ (हिंदी)	श्री. चिटणसि-दिल्ली	२-५०
(१०)	साईबाबा-अवतार व कार्य (मराठी)	श्री. धोड	२-००
(११)	साईबाबांचे ४ अध्याय (मराठी)	श्री. दासगणू	००-५०
(१२)	सगुणोपासना (मराठी)	श्री. भीष्म	००-२५
(१३)	„ (गुजराथी लिपीत)	श्री. भीष्म	००-२५
(१४)	श्री रुद्राध्याय ११ वा (मराठी)	श्री. दामोळकर	००-१२
(१५)	स्तवन-मंजरी (मराठी)	श्री. दासगणू	००-१३
(१६)	श्री साई-सुमनांजली (मराठी १०८ नांवें)		००-०६
(१७)	कीर्तन पंचक (मराठी)	श्री. देव	१-५०
(१८)	शीलधी (मराठी)	डॉ. गव्हाणकर	००-७५
(१९)	श्री साईगीतांजलि (मराठी)	कवि श्रीपाद	००-१२
(२०)	Spiritual Symphony by R. S. Harshid Mehta		२-५०
(२१)	Side lights on Sai Baba (Eng.) Calcutta		००-७५
(२२)	Guide to Shirdi (English)		००-१२
(२३)	स्तवनमंजिरी व सुमनांजली (मराठी)		००-२०

Colour pictures of Sai Baba by Neroy

(१)	Baba sitting on Stone 15" X 20" Thick	१-००
(२)	„ „ „ 9½" X 13½" medium	००-३७
(३)	„ „ in Dwarkamai 9½" X 13½" medium	००-५०

Other different poses of Sai Baba in colour according to different sizes varying in prices.

Commission to Sellers 25% except on 2 to 10 for which only 25 nP. and 37 nP. for No. 1 Postage Extra (minimum purchase of Rs. 15). Can be had from (मागवा) :

1. Executive officer Shri Sai Baba Sanstan,
P. O. Shirdi. Dist. Ahmednagar.

2. Sai Baba Office 'Sai Niketan',
Dr. Ambedkar Road, Dadar, Bombay 14.

मालक : श्री साईबाबा संस्थान, शिरडी, अंबेडकर रोड, दादर, मुंबई १४ करितां

प्रकाशक : बी. जी. पोतनीस. मंबई १४.

संगीताची मोहिनी
मात्रासाला मंत्रमुग्ध करते.
त्याचप्रमाणे कृठल्याहि
हृदयंगम चित्राची मुद्रणकृति
वाचकाला नयनमुग्ध करते!

आणि म्हणूनच
हाफ-टोन, लाईन, थ्री अँड फोर कलर ब्लॉक्स,
ऑफसेट प्रेस्, स्टीरियोज इत्यादि
आणि त्याचप्रमाणे वैशिष्ट्यपूर्ण
सवांगसुंदर कॅलेंडर्ससाठी—

डी. डी. नेरोय

५३४, तँडहस्ट ब्रिज, चौपाटी, मुंबई
टेलिफोन : ७५०८७

डी. डी. नेरोय यांनी खास तयार केलेले श्री साईबाबांची तीन
रंगी चित्रे, द्वारकामार्ई व दगडावर वसलेले — साईज 6×8 ,
 10×14 , 14×20 खालील ठिकाणी मिळण्याची खास
व्यवस्था केली आहे.

श्री साईबाबा संस्थान

मु. पो. शिर्डी, जि. अहमदनगर व
साईनिकेतन, डॉ. आंबेडकर रोड, दादर, मुंबई १४.

प्रिंटर: श. कृ. सापले, रामकृष्ण प्रिंटिंग प्रेस, मोरबाग रोड, दादर, मुंबई १४.

संपादक व प्रकाशक: वी. जी. पोतनीस, 'साईनिकेतन', डॉ. आंबेडकर रोड,